

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

Кафедра природничих наук, хімії, географії та методик їхнього навчання

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор
Центральноукраїнського
державного педагогічного
університету імені
Володимира Винниченка
проф. Соболев Є.Ю.
24 грудня 2021 р.

ПРОГРАМА АТЕСТАЦІЇ

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність: 014 Середня освіта (Географія)

Освітньо-професійна програма:

Середня освіта (Географія та Історія)

перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Кваліфікаційний екзамен 1 з загального землезнавства, картографії з основами топографії, географії материків і океанів, регіональної економічної і соціальної географії, економічної і соціальної географії України, фізичної географії України, історії стародавнього світу, історії України, історії середніх віків, нової історії Європи та Америки, нової історії Азії та Африки

Кваліфікаційний екзамен 2 з педагогіки, психології, методики навчання географії та методики викладання історії

Програму кваліфікаційних екзаменів
розглянуто та затверджено
на засіданні кафедри природничих
наук, хімії, географії та методик
їхнього навчання
Протокол №6 від "24" грудня 2021 р.
В.о. зав. кафедри Плющ В.М.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційних екзаменів

з загального землезнавства, картографії з основами топографії, географії материків і океанів, регіональної економічної і соціальної географії, економічної і соціальної географії України, фізичної географії України, історії стародавнього світу, історії України, історії середніх віків, нової історії Європи та Америки, нової історії Азії та Африки; з педагогіки, психології, методики навчання географії та методики викладання історії

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальність: 014 Середня освіта (Географія)

Освітньо-професійна програма: Середня освіта (Географія та Історія)

перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Атестація здобувачів вищої освіти бакалаврів за спеціальністю 014 «Середня освіта (Географія)» здійснюється в Центральнорукраїнському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка відповідно до Закону України «Про вищу освіту», Положення про організацію освітнього процесу в Центральнорукраїнському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка на 2021-2022 навчальний рік, затвердженого вченою радою університету (протокол № 1 від 30 серпня 2021 року), Положення про атестацію здобувачів вищої освіти у Центральнорукраїнському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка, затвердженого вченою радою університету (№2 від 31 серпня 2020 року), Положення про академічну свободу та академічну доброчесність у Центральнорукраїнському державному педагогічному університеті імені Володимира Винниченка (№3 від 28 жовтня 2020 року).

Атестація – це встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти та відповідних освітніх програм за певною спеціальністю та вирішення питань щодо присвоєння випускникам відповідного ступеня вищої освіти, відповідної кваліфікації та видача диплома.

Атестація здобувачі вищої освіти – це обов'язковий підсумковий етап навчання студентів за кожним освітнім рівнем. До атестації допускаються студенти після завершення теоретичної і практичної частини навчання, які повністю засвоїли зміст навчального матеріалу, передбаченого освітньою програмою за певною спеціальністю та відповідним освітнім рівнем, і виконали всі вимоги навчального плану та освітньої програми.

Атестація проводиться у формі **кваліфікаційних екзаменів** (комплексної перевірки знань студентів із дисциплін навчального плану спеціальності за певним рівнем вищої освіти в обсязі, відповідному чинним навчальним програмам). Атестація здійснюється відкрито і гласно.

Кваліфікаційні екзамени проводиться за такими принципами: академічна доброчесність; об'єктивність; прозорість і публічність; незалежність; нетерпимість до проявів корупції та хабарництва; інтеграція у міжнародний

освітній та науковий простір; єдність методики оцінювання результатів.

Атестація для студентів освітньо-професійної програми «Середня освіта (Географія та Історія)» (2018-2022 рр.) за спеціальністю 014 «Середня освіта (Географія)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти проводиться складається з двох частин: теоретичної – **Кваліфікаційний екзамен 1 з загального землезнавства, картографії з основами топографії, географії материків і океанів, регіональної економічної і соціальної географії, економічної і соціальної географії України, фізичної географії України, історії стародавнього світу, історії України, історії середніх віків, нової історії Європи та Америки, нової історії Азії та Африки**

(у формі виконання завдань з фаху) та практичної – **Кваліфікаційний екзамен 2 з педагогіки, психології, методики навчання географії та методики викладання історії** (виконання та захист кваліфікаційного завдання).

Теоретична частина – Кваліфікаційний екзамен 1 з загального землезнавства, картографії з основами топографії, географії материків і океанів, регіональної економічної і соціальної географії, економічної і соціальної географії України, фізичної географії України, історії стародавнього світу, історії України, історії середніх віків, нової історії Європи та Америки, нової історії Азії та Африки – передбачає виявлення рівня теоретичної підготовки випускника і проводиться **в один день у формі усного опитування за білетами**, що містять 2 види завдань – три теоретичні питання та задачу.

Структура екзаменаційного білету:

1 завдання – за змістом програм із Загального землезнавства, Географії материків і океанів, Фізичної географії України;

1 завдання – за змістом програм із Картографії з основами топографії, Регіональної економічної і соціальної географії, Економічної і соціальної географії України;

1 завдання – за змістом програм із історії України;

1 завдання – за змістом програм із Всесвітньої історії.

Усна відповідь на теоретичні питання (0,5 год. на 1 студента).

Практична частина – Кваліфікаційний екзамен 2 з педагогіки, психології, методики навчання географії та методики викладання історії екзамену передбачає виконання та захист кваліфікаційних завдань, які розробляються на основі чинних навчальних програм із *педагогіки, основ педагогічної майстерності, психології, методики навчання географія та методики викладання історії основної школи*, мають на меті комплексну перевірку теоретичної і практичної підготовки випускника до педагогічної діяльності.

Практична частина екзамену проводиться після теоретичної, також в один, але в інший день, у формі **усного опитування** за білетами.

Об'єкти оцінювання: знання та компетенції з методики навчання географія та методики викладання історії, педагогіки, психології у межах вимог державних стандартів вищої освіти.

Структура екзаменаційного білету:

1 завдання з методики навчання географії або з методики викладання історії;

1 завдання з педагогіки;

1 завдання з психології.

Захист кваліфікаційного завдання відбувається за розкладом атестації перед Екзаменаційною комісією. Випускник одержує кваліфікаційні завдання в день екзамену.

1-ше кваліфікаційне завдання.

Мета: визначення рівня сформованості професійної компетенції – здатності виконувати функції вчителя географії та історії (рівень базової середньої освіти).

Випускнику необхідно захистити модель уроку, заняття, розв'язання ситуаційного завдання, а також:

– скласти стислий план-конспект заняття, враховуючи новітні досягнення методики, педагогіки, психології, алгоритм розв'язання завдання;

– обґрунтувати мету, тип заняття, структуру та етапи, наочність, ІКТ, очікувані результати.

Вимоги до кваліфікаційного завдання, що моделює діяльність учителя.

Виконане кваліфікаційне завдання має містити:

– усне обґрунтування моделі навчального заняття, цілей і типу заняття з предмету (виховного заходу) у контексті сучасної методики навчання, вимог педагогіки, психології;

– обґрунтування етапів заняття, прийомів, засобів реалізації цілей і задач, вибір обладнання, використання засобів навчання;

– дотримання норм часу для висвітлення окремих складових завдання, логічність переходу від однієї частини до іншої;

– обґрунтування очікуваних результатів.

Критерії оцінювання:

– методична грамотність;

– рівень сформованості методичної, педагогічної, психологічної, фахової компетенцій;

– точність виконання завдання;

– коректність використання наочності, ІКТ;

– здатність до обґрунтування методичних рішень;

– визначення очікуваних результатів.

Випускник повинен надати вичерпну відповідь на запитання і зауваження голови і членів ЕК.

2-ге кваліфікаційне завдання:

Випускник одержує 1 завдання з **педагогіки**, підготовлене кафедрою педагогіки та освітнього менеджменту.

3-тє кваліфікаційне завдання:

Випускник одержує 1 завдання з **психології**, підготовлене кафедрою філософії, політології та психології.

Загальні критерії оцінювання знань, умінь і навичок студента за результатами відповіді на питання та виконання практичних завдань екзаменаційного білета визначаються Університетом і представлені наприкінці цієї програми. На їх підставі кафедра затверджує критерії оцінювання

відповідного екзамену (частини екзамену), що представлено в змісті програми за відповідними її складниками.

Оцінка за кожне питання кваліфікаційного екзамену розраховується як середньоарифметична сума балів за результатами виставленої кожним членом екзаменаційної комісії оцінки. Підсумкова оцінка на кваліфікаційних екзаменах розраховується як сума балів за кожне питання екзаменаційного білета.

Згідно зі специфікою дисциплін, питання з яких містяться у білеті державного екзамену, підсумкова оцінка екзамену визначається як сума оцінок за кожен вид екзаменаційних завдань, виставлених кожним членом екзаменаційної комісії (екзаменатором) відповідного науково-педагогічного профілю з урахуванням думки інших членів комісії. Виконання всіх екзаменаційних завдань із екзамену є обов'язковим.

Кваліфікаційний екзамен оцінюється в 100 балів.

Результати складання екзамену оцінюються для студентів всіх рівнів вищої освіти за 100-бальною шкалою, за шкалою ЄКТС (A, B, C, D, E, FX, F) та національною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно» і «незадовільно»).

Студент-випускник має бути ознайомлений з програмами екзамену, основними питаннями організації роботи екзаменаційної комісії, її завданнями, правами та обов'язками студента під час проведення атестації.

Мета та завдання кваліфікаційних екзаменів

На кваліфікаційних екзаменах студенти-випускники повинні продемонструвати глибокі знання теоретичних основ з фахових дисциплін, педагогіки, психології і методики навчання фаху, показати ступінь оволодіння аналізом і синтезом, методами графічної та історичної інтерпретації інформації, вміннями розв'язувати практичні проблем навчання і виховання.

Головною вимогою кваліфікаційних екзаменах до рівня теоретичної підготовки студентів-випускників освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» є ґрунтовне знання ними теоретичних основ фахових дисциплін, провідних концептуальних теорій навчання і виховання, усвідомлення ролі і значення психолого-педагогічних наук в їх майбутній професійній діяльності.

Відповідь студента на державному екзамені повинна підтвердити повноту знань понятійно-термінологічного апарату з фахових дисциплін, педагогіки, психології і методики навчання дисциплін, розуміння принципово важливих парадигм географічної та історичної наук, а також знання принципів, законів, закономірностей, методів, засобів навчання і виховання.

Студент-випускник має продемонструвати здатність до побудови реального освітнього процесу, володіння вміннями й навичками операційного рівня, методичну грамотність, зокрема сформованість гностичних, конструктивно-планувальних, проектувальних і комунікативно-навчальних умінь.

Програмні компетентності

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати професійні проблеми та спеціалізовані практичні завдання в галузі середньої освіти, що передбачає застосування концептуальних методів психолого-педагогічних, географічних та історичних наук, характеризуються комплексністю та невизначеністю педагогічних умов організації освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти; застосовувати інноваційні технології в роботі, критично та творчо мислити.

Загальні компетентності (ЗК).

Системні компетентності:

ЗК1 – базові знання з дисциплін соціально-гуманітарної підготовки в обсязі, необхідному для засвоєння фахових дисциплін та професійної діяльності вчителя.

ЗК2 – здатність до критичного осмислення проблем у навчанні та/або професійній діяльності та на межі предметних галузей, зрозумілого і недвозначного донесення власних висновків, а також знань і пояснень, що їх обґрунтовують, до осіб, які навчаються.

ЗК3 – здатність до проведення дослідницької та/або інноваційної діяльності.

ЗК4 – здатність вчитися й оволодівати сучасними знаннями, набувати соціальні навички (softskills), спеціалізовані концептуальні знання в процесі навчання та/або професійної діяльності на рівні новітніх досягнень, які є основою для оригінального мислення та інноваційної діяльності, усвідомлення можливості навчання впродовж життя.

ЗК5 – здатність застосовувати набуті знання на практиці, критично сприймати інформацію, виявляти, ставити та вирішувати проблеми, генерувати нові ідеї (креативність), приймати обґрунтовані рішення, адаптуватися та діяти в новій ситуації.

ЗК6 – навички забезпечення безпеки життєдіяльності та здорового способу життя, збереження здоров'я і високої працездатності.

Інструментальні компетентності:

ЗК7 – навички використання інформаційних і комунікаційних технологій у процесі навчання або дослідження, пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК8 – здатність до прийняття рішень у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів та прогнозування.

ЗК9 – здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК10 – здатність спілкуватися державною мовою (як усно, так і письмово), використовувати знання іноземної мови в освітній діяльності.

Міжособистісні компетентності:

ЗК11 – навички міжособистісної взаємодії, уміння працювати автономно та в команді.

ЗК12 – здатність діяти на засадах етичних міркувань (мотивів), дотримуватися гендерної рівності, позитивно ставитися до представників інших культур, застосовувати соціальні навички (softskills).

Фахові компетентності спеціальності (ФК):

ФК1 – здатність демонструвати знання теоретико-методологічних основ та історії розвитку географічної науки, використовувати поняттєво-термінологічний апарат, концепції, парадигми, теорії географії для характеристики географічних явищ і процесів на різних просторових рівнях (глобальному, регіональному, в межах України, локальному).

ФК2 – здатність застосовувати базові знання з природничих наук у навчанні та професійній діяльності при вивченні Землі, геосфер, материків і океанів, України, природних ресурсів та природокористування, природних комплексів.

ФК3 – здатність орієнтуватися у світовому й національному географічному освітньо-науковому просторі, опрацьовувати різні джерела географічної інформації, ефективно та вільно передавати географічні ідеї, принципи та теорії письмовими, усними та візуальними засобами, в тому числі за допомогою інформаційних технологій.

ФК4 – здатність до системного географічного мислення, критичного сприйняття інформації, розуміння та пояснення основних фізико-географічних та суспільно-географічних процесів, що відбуваються у географічному просторі на різних просторових та часових рівнях його організації, уміння встановлювати географічні закономірності та причинно-наслідкові зв'язки між компонентами природи та суспільства.

ФК5 – здатність до розуміння та пояснення особливостей фізико-географічних об'єктів у геосферах, взаємозв'язків у ландшафтах та біогеоценозах; географічного аналізу закономірностей просторової диференціації ландшафтної оболонки та прояву фізико-географічних закономірностей у межах океанів, материків, України та її регіонів.

ФК6 – здатність пояснювати геоекологічні аспекти функціонування природно-техногенних систем, прагнення до збереження навколишнього середовища, раціонального природокористування, охорони ландшафтного різноманіття та біорізноманіття, природоохоронної та природно-заповідної діяльності, розуміти та пояснювати стратегію збалансованого розвитку людства.

ФК7 – здатність пояснювати закономірності територіальної організації суспільного виробництва, населення, культури та релігій, просторових процесів та форм організації життя людей у світі, його регіонах та країнах, в Україні та її регіонах.

ФК8 – здатність проектувати і складати різноманітні тематичні карти, аналізувати інформацію за географічними та історичними картами, атласами та іншими картографічними творами, використовувати ГІС-технології в обсязі, необхідному для роботи вчителя географії, історії та вирішення задач, пов'язаних із просторово-розподіленою інформацією в середовищі ГІС.

ФК9 – володіння методикою географічних, історичних та педагогічних досліджень, здатність виконувати польові дослідження природних і суспільних об'єктів та процесів, педагогічні дослідження, інтерпретувати отримані результати досліджень, застосовувати їх у професійній діяльності.

ФК10 – здатність до виконання функціональних обов'язків вчителя географії, історії та класного керівника, педагогічного мислення, осмислення та аналізу педагогічної дійсності, застосування творчого підходу, моделювання та розв'язування педагогічних ситуацій, планування навчально-виховної роботи з дітьми, педагогами та батьками, застосування індивідуального підходу, розвитку творчих здібностей, активізації пізнавальної діяльності, дотримання педагогічного такту.

ФК11 – здатність вивчати психологічні особливості засвоєння учнями навчальної інформації з метою діагностики, прогнозу ефективності та корекції освітньо-виховного процесу у середній школі, результатів конкретних педагогічних впливів, створювати сприятливий позитивний емоційний клімат на уроці, управляти учнівським колективом, комунікувати зі спільнотами, організувати комунікацію учнів, створювати рівноправне, справедливе освітнє середовище, що

сприяє навчанню всіх учнів, незалежно від їх соціокультурних та економічних особливостей.

ФК12 – здатність планувати та конструювати процес навчання географії та історії в школі відповідно до вимог безпеки життєдіяльності й охорони праці, з врахуванням гігієнічних вимог, основних дидактичних принципів, вікових та індивідуальних особливостей учнів із застосуванням сучасних методик і освітніх технологій, у тому числі й інформаційних.

ФК13 – здатність використовувати методологію історії як науки, розкривати загальну структуру історичної науки на основі взаємозв'язку основних історичних процесів та постатей.

ФК14 – здатність орієнтуватися в історичному часі, застосовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу, доцільно використовувати категоріально-понятійний апарат і хронологію історичної науки.

ФК15 – здатність ефективно й грамотно працювати з різними джерелами історичної інформації, будувати усні й письмові висловлення щодо історичних фактів, історичних постатей та історичної теорії.

ФК16 – здатність характеризувати досягнення історичної науки та сучасний стан історичних інституцій, їхні ролі в суспільному житті, оцінювати та визначати історичні джерела (пам'ятки).

ФК17 – здатність застосовувати пошук, аналіз та розуміння архівних матеріалів, дискутувати про минуле в політичному й культурному аспектах.

ФК18 – здатність чітко і логічно відтворювати базові історичні знання, оцінювати нові відомості, факти, події та інтерпретації в контексті формування в учнів цілісної історичної картини світу.

Програмні результати навчання Програмні результати навчання за спеціальністю (ПРН).

Знання і розуміння

Студент:

ПРН1 – *знає та розуміє* теоретико-методологічні основи та історію розвитку географічної та історичної науки, зокрема, понятійно-термінологічний апарат, концепції, парадигми, теорії географії та історії й наукову періодизацію історичних процесів;

ПРН2 – *описує* основні механізми функціонування природних комплексів, суть територіальної організації суспільства, окремих їх компонентів, *класифікує* зв'язки і залежності між компонентами, *знає* причини, перебіг і наслідки процесів, що відбуваються в них;

ПРН3 – *знає і розуміє* принципи і закономірності будови і функціонування ландшафтної оболонки Землі, особливості фізико-географічних об'єктів і процесів у геосферах, взаємозв'язків у ландшафтах та біогеоценозах; *пояснює* закономірності просторової диференціації ландшафтної оболонки та прояв фізико-географічних закономірностей на глобальному, регіональному та локальному територіальних рівнях, у межах океанів, материків, України та її регіонів; *розуміє* геоекологічні аспекти функціонування природно-техногенних систем та *усвідомлює* важливість охорони навколишнього середовища;

ПРН4 – *знає* психолого-педагогічні аспекти навчання і виховання учнів, сучасні теоретичні та прикладні основи методики навчання географії та історії в загальноосвітній школі;

ПРН5 – *знає* вимоги безпеки життєдіяльності й охорони праці в загальноосвітньому навчальному закладі;

ПРН6 – *знає та розуміє* закономірності територіальної організації суспільного виробництва, населення, культури та релігій, просторових процесів та форм організації життя людей у світі, його регіонах та країнах, в Україні та її регіонах.

ПРН7 – *володіє* базовими знаннями з дисциплін суспільно-гуманітарної підготовки, оцінює і прогнозує політичні, економічні, соціальні, культурні процеси та явища.

ПРН8 – *знає та розуміє* історичну термінологію й наукову періодизацію історичних процесів; основні концепції, теорії та етапи розвитку історичної науки.

ПРН9 – *знає та розуміє* історіографію для аналізу сучасних наукових дискусій із проблем вітчизняної та всесвітньої історії.

ПРН10 – *знає та розуміє* історичні особливості розвитку регіонів України, реалізовує краєзнавчий підхід на уроках географії та історії, у позакласній та позашкільній роботі з учнівською молоддю.

Уміння

Студент:

ПРН11 – застосовує базовий поняттєвий, термінологічний, концептуальний апарат географії та історії, їхні теоретичні й емпіричні досягнення; *орієнтується* у світовому й національному географічному та історичному освітньо-науковому просторі; *опрацьовує* різні джерела інформації; вільно передає географічні та історичні ідеї, принципи і теорії письмовими, усними та візуальними засобами, в тому числі за допомогою інформаційних технологій;

ПРН12 – географічно *мислить, критично сприймає* інформацію; *пояснює* основні фізико-географічні та суспільно-географічні процеси, що відбуваються у географічному просторі на різних просторових та часових рівнях його організації; *встановлює* географічні закономірності та причинно-наслідкові зв'язки між компонентами природи та суспільства;

ПРН13 – *встановлює* закономірності територіальної організації суспільного виробництва та населення, просторових процесів та форм організації життя людей у світі, його регіонах та країнах, в Україні та її регіонах; *пояснює та аналізує* суспільні явища, процеси й тенденції у державі та світі, концепцію сталого розвитку людства;

ПРН14 – *складає* різноманітні тематичні карти, застосовуючи різні графічні прийоми, *аналізує інформацію* за географічними та історичними картами, атласами та іншими картографічними творами; *застосовує* ГІС-технології в обсязі, необхідному для роботи вчителя географії, історії та для вирішення задач, пов'язаних з просторово-розподіленою інформацією в середовищі ГІС;

ПРН15 – *виконує* польові дослідження природних і суспільних об'єктів та процесів, педагогічні дослідження, *інтерпретує* отримані результати досліджень, *застосовує* їх у професійній діяльності;

ПРН16 – *виконує* функціональні обов'язки вчителя географії, історії та класного керівника, педагогічно *мислить, аналізує* педагогічну дійсність, застосовує творчий підхід до педагогічної діяльності, моделює та розв'язує педагогічні ситуації, *планує* навчально-виховну роботу з дітьми, педагогами та батьками, *застосовує* індивідуальний підхід, *дотримується* педагогічного такту;

ПРН17 – *застосовує* методики психодіагностики у школі з метою здійснення диференційного навчання і оптимізації навчально-виховного процесу, *прогнозує* розвиток та виховання особистості дитини, результати конкретних педагогічних впливів, *створює* сприятливий позитивний емоційний клімат на уроці, *управляє* учнівським колективом, здатен до комунікації зі спільнотами;

ПРН18 – *володіє* основами професійної культури при підготовці та редагуванні текстів державною мовою зі спеціальності та предметної спеціалізації, а також *володіє* однією з іноземних мов на рівні, необхідному для роботи з навчально-методичною літературою зі спеціальності та предметної спеціалізації;

ПРН19 – *планує та конструює* процес навчання географії та історії в школі відповідно до вимог безпеки життєдіяльності й охорони праці, з урахуванням гігієнічних вимог, основних дидактичних принципів, вікових та індивідуальних особливостей учнів із застосуванням сучасних методик і освітніх технологій, у тому числі й інформаційних;

ПРН20 – Уміє використовувати новітні методологічні підходи у навчальній та професійній діяльності: цивілізаційний, аксіологічний, культурологічний, антропологічний, багатофакторний;

ПРН21 – Уміє орієнтуватися в науковій періодизації, порівнювати історичні процеси вітчизняної та всесвітньої історії, виявляти тенденції міжнародних відносин, пов'язані з геополітичними чинниками; працювати з джерелами інформації, інтегрувати їх зміст, визнавати й сприймати різноманітність критичного аналізу і оцінок історичних джерел;

ПРН22 – Характеризує об'єктивно й неупереджено історичні події та постаті різних історичних періодів; створює тексти та короткі описи (есе) на підставі історичної інформації, які можуть бути використані в журналістиці, місцевих органах влади, музеях тощо.

Комунікація

Студент:

ПРН23 – *організовує* співпрацю учнів і вихованців та ефективно працює в команді (педагогічному колективі освітнього закладу, інших професійних об'єднаннях), визначає оптимальні шляхи організації учнівського колективу в різних видах діяльності;

ПРН24 – *розуміє* значення культури як форми людського існування, цінує різноманіття та мультикультурність світу і керується у своїй діяльності сучасними принципами толерантності, діалогу, співробітництва та гендерної рівності.

Автономія і відповідальність

Студент:

ПРН25 – самостійно *організовує* процес навчання, *забезпечує* рівноправне, справедливе освітнє середовище, що сприяє навчанню всіх учнів, незалежно від їх соціокультурних та економічних особливостей, здійснює педагогічний супровід процесів соціалізації та професійного самовизначення учнів, підготовки їх до свідомого вибору життєвого шляху

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Навчальні програми з фахових дисциплін

Загальне землезнавство і суміжні науки

Наукове пізнання та місце у ньому географії і загального землезнавства. Наукове пізнання та географія. Атрибути та структура загального землезнавства. Ландшафтна оболонка (ЛО) Землі: сутність, специфіка, межі.

Космічні фактори та їх вплив на ландшафтну оболонку Землі. Всесвіт: параметри, властивості, вплив на ЛО Землі. Галактика Чумацький Шлях: параметри, властивості, вплив на земні процеси. Сонце: параметри, властивості, вплив на земні реалії. Сонячна система: склад, параметри, вплив місця Землі в Сонячній системі, орбіти планети, властивостей земної вісі, орбітального та осевого рухів планети на ЛО Землі. Місяць: параметри, властивості, вплив на земні реалії. Астероїди: параметри, властивості, вплив на земніреалії.

Земні реалії та їх вплив на ландшафтну оболонку Землі. Фізичні параметри Землі (фігура, маса, розміри, фізичні поля) та їх вплив на ландшафтну оболонку Землі. Ендогенні фактори (гравітаційна диференціація, конвекційні переміщення, радіоактивний розпад, акумуляція і вивільнення енергії мантійної речовини) і процеси (тектонічні рухи, магматизм, сейсмічність) та їх вплив на ЛО Землі. Екзогенні фактори (клімат, рельєф, гідромережа, ґрунти) і процеси (флювіальні, гляціальні, карстові, криогенні, еолові, гравітаційні, суфозійні, біогенні, антропогенні) та їх вплив на ЛО Землі.

Ландшафтна оболонка: закономірності будови та функціонування. Ландшафтна оболонка Землі: склад (хімічний, компонентний, речовинний), структура (геомасова, геосферна, ландшафтна), властивості (складність, цілісність, структурованість, системна впорядкованість, ієрархічна впорядкованість, функціонування, замкненість, відкритість, стійкість, динамічна рівновага складу). Закономірності (зональні та азональні) просторового поширення компонентів ЛО Землі. Закономірності функціонування ЛО Землі. Часові зміни ЛО Землі: різноманіття та періодичність.

Рельєф. Поняття «рельєф». Геоморфологія як наука. Чинники та процеси рельєфоутворення. Класифікації рельєфу. Чинники і процеси планетарно-космічного геоморфогенезу. Імпактні структури. Поняття «морфоструктури» та «морфоскульптури». Чинники утворення та властивості рівнинного рельєфу. Етапи гороутворення. Чинники утворення та загальні властивості гірського рельєфу. Елементи дна Світового океану. Флювіальний рельєф. Карстовий рельєф. Гляціальний рельєф. Криогенний рельєф. Еоловий рельєф. Гравітаційний рельєф. Берегові процеси і форми рельєфу. Біогенний та антропогенний рельєф. Рельєф України. Рельєф Кіровоградської області.

Атмосфера. Будова, склад. Горизонтальна структура тропосфери. Закономірності загальної циркуляції атмосфери.

Методи досліджень. Метеорологічна мережа. Склад і будова атмосфери. Радіація в атмосфері. Тепловий режим атмосфери. Атмосферний тиск. Баричні поля. Вітер. Водяна пара в атмосфері. Вертикальні течії в атмосфері. Класифікація хмар, їх характеристика. Утворення та види опадів. Атмосфернациркуляція.

Основні кліматоутворювальні процеси. Клімати Землі. Класифікація кліматів В. Кеппена – Г. Треварта. Класифікація кліматів Л.С. Берга. Класифікація кліматів Б.П. Алісова. Кліматоутворювальні чинники. Зміни клімату.

Гідросфера. Особливості прісних і солоних вод. Утворення підземних вод. Льодовики.

Гідрологія річок і озер. Води Світового океану. Циркуляційні системи.

Ґрунти. Будова, склад і властивості ґрунтів. Фазовий склад ґрунту. Мінеральна частина ґрунту. Механічний (гранулометричний) склад. Ґрунтовий розчин. Органічна речовина. Вбирна здатність, кислотність і лужність ґрунтів. Структура, генетичні горизонти і ґрунтовий профіль ґрунту. Фізичні властивості. Водний баланс. Родючість ґрунту. Головні типи ґрунтів.

Закономірності просторового поширення ґрунтів.

Біосфера. Уявлення про біосферу як географічну оболонку Землі. Вчення В.І. Вернадського про біосферу. Складові частини біосфери. Функції біосфери. Проблема виникнення життя на Землі. Еволюція біосфери. Значення рослинності та тваринного світу. Зв'язок біосфери з іншими сферами Землі.

Ландшафти. Морфологічна структура ландшафтів (фації, урочища, місцевості, ландшафти, - загальні особливості, діагностичні ознаки, специфіка картографування). Властивості ландшафтних комплексів, - тополого-метричні властивості, цілісність, ієрархічність, Просторова та часова структури ландшафтів.

Геологія

Основи геології. Внутрішня будова, термодинамічні умови, хімічний склад Землі. Основні шари внутрішньої будови Землі. Щільність, тепловий режим, хімічний склад внутрішніх оболонок Землі. Літосфера, її будова та склад. Структура літосфери. Літосферні плити. Земна кора. Типи земної кори. Мінерали, їх властивості та класифікація. Гірські породи, їх склад, походження, класифікації. Основні тектонічні концепції.

Геологічні процеси. Процеси внутрішньої динаміки Землі (ендогенні). Тектонічні рухи та їх наслідки. Основи тектоніки літосферних плит. Ізостазійні коливання земної кори. Магматизм. Метаморфізм. Землетруси. Процеси зовнішньої динаміки Землі (екзогенні). Вивітрювання (гіпергенез). Геологічна діяльність вітру, поверхневих текучих вод, підземних вод, льодовиків, океанів, морів, озер та боліт. Процеси в зоні вікової мерзлоти.

Основи історичної геології. Чинники еволюції земної кори і літосфери. Геологічне літочислення та геохронологічна шкала. Основні етапи еволюції Землі: гадейський, архейський, протерозойський, ранньопалеозойський, пізньопалеозойський, мезозойський, кайнозойський. Цикли тектонічної активізації: байкальський, каледонський, герцинський, мезозойський, альпійський. Загальні закономірності розвитку Землі та її оболонок.

Корисні копалини. Загальні відомості про корисні копалини та їх родовища. Рудні (металічні), нерудні (неметалічні), горючі (паливні) та гідромінеральні корисні копалини. Закономірності поширення корисних копалин. Металогенічні і нафтогазоносні провінції та вугільні басейни світу.

Картографія з основами топографії

Картографія і топографія як науки, їх місце в системі наук. Географічна карта, її властивості та сфера використання. Основні елементи географічної карти. Класифікація карт. Функції карт. Картографічний метод дослідження. Зв'язок картографії з іншими науками. Види картографування. Основні етапи розвитку картографії як науки. Персоналії.

Топографічна карта та її властивості. Масштаб топографічної карти. Вимірювання на топокартах. Номенклатура аркушів карт. Картографічна проекція топографічних карт. Географічні координати. Прямокутні координати. Кути напрямів в топографії. Поняття про топографічну карту та план.

Зміст топографічних карт. Умовні знаки та їх типи. Класифікація умовних знаків.

Зображення природних та соціально-економічних об'єктів на картах.

Зміст топографічної зйомки місцевості. Лінійні виміри на місцевості. Планова зйомка. Висотна зйомка (нівелювання). Космічна зйомка. Створення робочої основи (полігон). Спосіб азимутальної, полярної, кутової засічки. Геодезичні опорні сітки. Знімальні сітки згущення. Нівелювання. Аерофотозйомка.

Картографічні проекції — класифікація проекцій за способами створення. Класифікація за видом картографічної сітки. Спотворення у картографічних проекціях. Еліпси спотворень. Класифікація проекцій за характером спотворень. Проекції карт світу. Проекція карт України.

Картографічна генералізація. Написи на картах. Оглядові загальногеографічні карти. Тематичні карти. Способи картографічного зображення. Серії карт. Географічні атласи. Електронні атласи.

Шкільні картографічні твори. Історія картографії. Розвиток картографії в Україні.

Географія материків і океанів

Геологічні структури і рельєф дна Світового океану. Типи земної кори в межах Світового океану. Планетарні морфоструктури дна. Підводні окраїни материків. Перехідні зони. Серединно-океанічні хребти. Ложе океану.

Групи живих організмів у Світовому океані.

Донні відклади. Їх склад і класифікація.

Клімат і водні маси. Головні риси клімату Світового океану. Центри дії атмосфери та типи атмосферної циркуляції. Фізичні властивості морської води. Типи водних мас. Динаміка вод. Океанічні течії.

Головні риси природи Тихого, Індійського, Атлантичного та Північного льодовитого океанів. Найважливіші особливості рельєфу та геологічної будови дна океанів. Донні відклади. Гідрологія та кліматичні області. Особливості органічного світу. Фізико- географічне районування.

Австралія. Географічне положення материка у південних широтах. Історія формування території. Тектонічна будова. Давні поверхні вивітрювання. Кліматоутворюючі фактори. Кліматичне районування. Типи кліматів. Ріки, особливості їх живлення. Генетичні типи озер. Артезіанські басейни. Характеристика зональних типів ландшафтів. Фактори диференціації материка. Західно-Австралійське плоскогір'я, Центральні низовини, Великий Вододільний хребет.

Антарктида. Сучасні дослідження в Антарктиді. Географічне положення і розміри материка. Структурна будова земної кори. Корисні копалини. Гляціальний рельєф. Рельєф корінного ложа материка. Циркуляція атмосфери і клімат. Антарктичні оази. Фізико- географічне районування. Східна та Західна Антарктида. Флора і фауна материка. Глобальне значення наукових досліджень в Антарктиді.

Південна Америка. Головні типи рельєфу Південноамериканської платформи та Андійського складчастого поясу. Корисні копалини. Кліматоутворюючі фактори. Циркуляція повітряних мас за сезонами. Типи кліматів. Формування стоку та гідромережі. Типи водного режиму річок. Типи річок і озер. Неотропічна рослинність, основні типи та пов'язані з ними ґрунти. Закономірності прояву горизонтальної і вертикальної зональності. Фізико- географічне районування. Неандійський Схід. Андійський Захід.

Північна і Центральна Америка. Тектонічна будова. Платформні і складчасті структури. Роль неотектонічних рухів, плейстоценового зледеніння, екзогенних процесів у формуванні рельєфу. Етапи гороутворення. Морфоструктури. Головні родовища корисних копалин, їх зв'язок з геоструктурами. Клімат. Кліматичне районування материка. Гідромережа. Типи режимів річок. Генетичні типи озер. Географічні пояси і зони. Фізико-географічне районування. Некордильєрський Схід. Кордильєрський Захід.

Африка. Палеогеографія материка. Широкий розвиток денудаційних плато і алювіальних плато у Низькій Африці, цокольних рівнин у Високій Африці. Зони рифтогенної активізації у Високій Африці. Головні родовища корисних копалин. Типи кліматів. Головні ріки, озера і водосховища. Типи водного режиму річок. Типи ґрунтів. Зональні типи рослинного покриву. Географічні пояси і зони. Характеристика широтних і вертикальних зон. Процеси саванізації та опустелювання. Субконтиненти та фізико- географічні країни.

Євразія. Географічне положення. Тектонічна структура та її відображення у рельєфі. Основні етапи гороутворення. Вплив неотектонічних рухів, плейстоценових зледенінь, екзогенних процесів на формування сучасного рельєфу. Типи берегів. Мінеральні ресурси Євразії. Кліматоутворюючі фактори. Кліматичні пояси і області. Типи річок, озер і їх режими. Сучасне покривне та гірське зледеніння. Головні типи ґрунтового і рослинного покриву. Рівнинні і гірські ландшафти. Характеристика географічних поясів, зон, секторів. Фізико-географічне районування Євразії.

Фізична географія України

Тектоніка і геологічна будова України. Головні тектонічні структури України. Риси неотектоніки, сейсмічні процеси та вулканізм в межах держави. Геологічна будова головних морфоструктур України.

Корисні копалини України: паливні, рудні, нерудні та гідромінеральні. Мінеральні ресурси держави. Зв'язок корисних копалин з тектонікою та геологічною будовою. Головні закономірності поширення корисних копалин в Україні.

Морфоструктури та морфоскульптури України. Морфоструктури платформних і орогенних територій. Генетичні групи форм рельєфу України (флювіальні, гравітаційні, суфозійно-просадкові, еолові, карстові, гляціальні, берегові, антропогенні).

Клімат України. Кліматоутворювальні фактори. Особливості атмосферної циркуляції. Температурний режим та характер зволоження. Вітри. Екстремальні значення температури. Особливості зміни клімату в Україні.

Внутрішні води України. Річки, закономірності гідрографічної сітки. Рівневий, гідрохімічний та гідробіологічний режими. Озера. Болота.

Ґрунти України. Головні типи та закономірності поширення. Меліорація ґрунтів. Земельні ресурси держави.

Рослинний покрив та тваринний світ України. Загальні закономірності поширення та регіональна специфіка. Проблеми охорони рослинного та тваринного світу України. Червона книга України.

Сучасні ландшафти та палеогеографія України. Ландшафти рівнинних і гірських регіонів. Ландшафти дольдовикового та льодовикового часів. Ландшафти перигляціальних областей. Розвиток ландшафтів за історичний час.

Фізико-географічні особливості Гірського Криму та Українських Карпат. Порівняльний аналіз. Регіональна специфіка, типові урочища.

Фізико-географічна характеристика природних зон України. Зона мішаних лісів. Зона широколистяних лісів. Лісостеп. Степ. Регіональна специфіка, типові ландшафти. Заповідні території.

Чорне та Азовське моря. Тектонічні структури, неотектоніка, сейсміка, геологічна будова, рельєф берегів та дна морів. Мінеральні ресурси. Клімат. Гідрологічні особливості (рівневий, гідрохімічний та гідробіологічний режими). Водний баланс морів.

Несприятливі фізико-географічні процеси і явища. Види, причини створення, закономірності поширення, особливості прояву в умовах України.

Економічна і соціальна географія України

Теоретичні основи та розвиток суспільної географії в Україні.

Суспільна географія в Україні: теоретико-методологічна база та тенденції розвитку. Структура курсу СГУ, джерела географічної інформації. Основні етапи становлення економічних, статистичних, економіко-географічних досліджень в Україні. Географічні відомості про територію України в минулому. Дослідження Геродота, Страбона, Г. Боплана, С. Рудницького, К. Воблого. Сучасні географічні дослідження.

Українська державна територія. ЕГП та ГПП України.

Україна – суверенна держава. Конституція України. Державна територія України. Етапи формування території України. Державні кордони, розміри території, крайні точки, географічні центри України та Європи.

Категорії економіко-географічного положення, геополітичного положення України. Глобальне, регіональне, сусідське геополітичне положення. АТУ України. Особливості сучасного адміністративно-територіального устрою, його проблеми та шляхи вдосконалення на різних територіальних рівнях.

Демографічні процеси в Україні та Кіровоградській області.

Чисельність, розміщення та щільність населення України, їх динаміка та територіальні

відмінності. Відтворення населення: народжуваність, смертність, природний приріст. Показники, що характеризують відтворення населення, їх територіальні відмінності. Проблема дитячої смертності. Середня тривалість життя населення. Депопуляція в Україні. Статеві та вікова структура населення. Тривалість життя населення. Проблема «старіння населення». Сімейний стан населення. Просторові відміни демографічних процесів в Україні. Демогеографічні процеси в Кіровоградській області. Демографічна політика України.

Розселення і його форми в Україні та Кіровоградській області.

Заселення території України. Основні типи населених пунктів, критерії їх розмежування. Класифікація міст за людністю. Функціональна типологія міст. Урбанізація, причини, що її зумовлюють. Міські агломерації. Субурбанізація. Світові міста в Україні. Сільське розселення. Генетичні і топографічні типи сільських поселень. Функціональні типи сільських поселень. Густота сільського населення, її територіальні відміни. Типи сільського розселення. Територіальні системи поселень України. Міські та сільські поселення в Кіровоградській області.

Міграції населення України. Українська діаспора.

Механічний рух населення: причини та види міграцій, масштаби й основні напрямки міграційних потоків в Україні. Сезонна і маятникова міграція. Трудова міграція. Міграційна політика в Україні. Депортація народів України (українців, кримських татар, німців, поляків, болгар та ін.). Поняття «діаспора». Міграційні хвилі з України. Західна діаспора. Розселення українців в країнах Америки, Європи, Африки, Азії, Австралії. Східна діаспора. Зв'язки України з діаспорою.

Етнічна структура населення України.

Етнічна структура населення України, її особливості та територіальні відміни. Національні меншини та етнічні групи, основні райони їх розселення. Сучасні етнічні процеси в Україні. Етнічна структура населення Кіровоградській області. Етно - географічне районування України. Українські етнічні землі, етнографічні групи українського народу.

Релігійна структура населення України.

Релігійна структура населення, його регіональні особливості. Чинники формування георелігійної ситуації. Регіональні відмінності релігійних вірувань в Україні. Релігійно-географічне районування України. Основні проблеми функціонування територіально-релігійної системи в Україні. Георелігійна ситуація в Кіровоградській області.

Ринок праці України.

Поняття трудових ресурсів, трудового потенціалу та економічно активного населення України, їх кількість і якість. Зайнятість населення, безробіття. Проблеми зайнятості населення, її територіальні відміни. Стан ринку праці, соціальний захист незайнятого населення. Функції державної служби зайнятості. Ринок праці Кіровоградської області.

Національна економіка.

Національна економіка. Поняття «економічний розвиток» та його показники: валовий внутрішній продукт (ВВП), структура ВВП, індекс людського розвитку (ІЛР). Економічна система та економічний потенціал України.

Історія формування господарства України. Сучасна структура господарства України.

Секторальна модель економіки країни.

Промисловість України. Форми суспільної організації промислового виробництва: спеціалізація, концентрація, кооперування, комбінування, диверсифікація, дисперсія, агломерування. Чинники розміщення виробництва в сучасних умовах. Форми просторової організації національної економіки.

Первинний сектор економіки. Сільське господарство.

Аграрний сектор економіки. Сільське господарство України. Ґрунтово-кліматичні умови та земельні ресурси України. Земельний фонд України. Типи сільськогосподарських підприємств. Структура сільськогосподарських угідь в Україні. Рослинництво. Розміщення в Україні виробництва зернових і технічних культур, картоплярства, овочівництва, баштанництва, виноградарства. Тваринництво. Розвиток кормової бази тваринництва. Структура та розміщення тваринництва. Сільськогосподарське районування України. Зональна спеціалізація

сільського господарства України. Гірські та приміські сільськогосподарські райони. Сільське господарство Кіровоградської області. Рослинницько-промислові та тваринницько-промислові виробництва та їх просторове поширення.

Лісове господарство.

Лісове господарство України. Значення, рівень розвитку в економіці України. Передумови формування та сировинний потенціал лісового господарства. Лісозаготівельні райони в Україні. Лісопильна промисловість.

Видобувна промисловість.

Основні й перспективні райони видобування кам'яного вугілля, нафти, природного газу, урану, торфу в Україні. Шляхи покриття дефіциту палива в Україні. Розвиток і розміщення виробництв з видобутку залізних і марганцевих руд в Україні. Розробка родовищ руд кольорових металів в Україні. Видобування інших видів природної сировини. Підприємства видобувної промисловості Кіровоградської області.

Вторинний сектор економіки. Виробництво та постачання електроенергії.

Значення електроенергетики. Енергоресурси України. Типи електростанцій, основні чинники їх розміщення. Паливно-енергетичний баланс. Найбільші ТЕС, АЕС, ГЕС, ЛЕП в Україні. Використання відновлюваних джерел енергії. Сучасні проблеми електроенергетики. Підприємства електроенергетики Кіровоградської області.

Металургійне виробництво.

Значення і місце металургії в економіці країни. Передумови формування і розвитку металургійного виробництва в Україні. Техніко-економічні особливості виробництва металів.

Чорна металургія. Фактори розміщення чорної металургії. Сировинно-ресурсний потенціал металургії чорних металів. Галузева та територіальна структура чорної металургії. Металургійні вузли, центри, їх спеціалізація, принципи розміщення. Місце України на світовому ринку чорних металів. Проблеми модифікації матеріально-технічної бази, структурної трансформації чорної металургії в умовах ринкової економіки.

Кольорова металургія України, рівень її розвитку. Передумови розвитку, специфіка сировини, сировинно-ресурсний потенціал. Фактори розміщення кольорової металургії. Характеристика основних районів, центрів кольорової металургії в Україні. Металургійне виробництво Кіровоградської області. Науково-технічний прогрес і металургія. Екологічні заходи в регіонах чорної та кольорової металургії.

Хімічне виробництво.

Значення та специфічні особливості сучасних технологій хімічного виробництва. Структура та особливості використання хімічної сировини. Чинники розміщення основних виробництв хімічної продукції, фармацевтичної продукції, гумових і пластмасових виробів. Хімічне виробництво в Україні. Основні центри виробництва хімічної продукції та чинники їх формування. Хімічне виробництво Кіровоградської області.

Виробництво деревини та паперу.

Виробництво деревини й паперу в Україні: значення, історія розвитку, особливості технологій та чинники розміщення підприємств. Структура (види) лісової промисловості - деревообробна, целюлозно-паперова, лісохімічна промисловість: специфіка сировини, головні центри, принципи їх розміщення. Проблеми та перспективи розвитку лісової промисловості.

Виробництво машин та устаткування.

Роль машинобудування в господарстві України. Структура (види, напрямки) машинобудування. Чинники розміщення підприємств. Форми організації підприємств машинобудування. Основні машинобудівні райони, центри, їх спеціалізація. Найбільші центри виробництва транспортних засобів, промислового обладнання, сільськогосподарської техніки, побутової електротехнічної та електронної продукції. Тенденції структурної перебудови машинобудування України в умовах ринкової економіки. Підприємства машинобудування Кіровоградської області.

Виробництво тканин, одягу, взуття.

Легка промисловість: значення, структура (текстильна, швейна, шкіряно-взуттєва промисловість). Особливості виробничого процесу та чинники розміщення підприємств, що виробляють тканини різних видів, одяг, шкіряно-взуттєву продукцію. Чинники та центри

розміщення текстильного, швейного, шкіряного, взуттєвого виробництва в Україні. Народні промисли в Україні.

Виробництво харчових продуктів, напоїв.

Харчова промисловість в Україні: значення, структура. Чинники розміщення підприємств, що виробляють харчові продукти. Особливості технологій та чинники розміщення підприємств буряко-цукрового, олійного, маслосироробного, плодоовочеконсервного, рибного, хлібопекарного, макаронного, борошномельного, круп'яного, кондитерського, пивоварного, виноробного виробництв, розливу безалкогольних напоїв, мінеральних вод. Виробництво харчових продуктів у Кіровоградській області.

Третинний сектор економіки. Транспорт.

Транспорт, його роль у національній економіці. Види транспорту, їх переваги й недоліки. Вантажообіг та пасажирообіг. Залізничний транспорт – основний вид транспорту України. Найважливіші автомагістралі України. Водні шляхи, найбільші морські та річкові порти України. Повітряний транспорт. Трубопровідний транспорт. Міські види транспорту. Транспортні вузли України. Основні вантажні і пасажирські потоки. Транзитний потенціал України. Міжнародні транспортні коридори на території України.

Торгівля.

Торгівля як вид послуг. Форми торгівлі в Україні. Показники зовнішньої торгівлі. Обсяги та структура експорту й імпорту товарів та послуг в Україні. Основні напрями зовнішньоторговельних зв'язків. Чинники концентрації роздрібної торгівлі в населених пунктах, регіонах. Інтернет — торгівля.

Туризм.

Туризм як складник національної економіки, його види. Чинники розвитку туризму в Україні, Кіровоградській області. Туристична інфраструктура. Туризм в Україні. Особливості природних рекреаційних ресурсів. Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні. Туристичні райони в Україні.

Наукова діяльність. Освіта. Охорона здоров'я.

Роль науки й освіти в суспільстві. Особливості наукової й освітньої діяльності. Джерела фінансування науки й освіти в Україні. Форми просторової організації наукових досліджень та освіти. Найвідоміші наукові центри в Україні. Охорона здоров'я. Найвідоміші центри охорони здоров'я в Україні.

Регіональна економічна і соціальна географія

Суспільно-географічна характеристика країн Європи

Загальна характеристика Європи. Особливості економіко-географічного положення Європи. Склад регіону. Сучасна політична карта Європи. Форми державного правління і територіального устрою країн Європи. Прояви сепаратизму. Типи країн Європи за рівнем економічного розвитку. Інтеграційні процеси. Міжнародні організації в Європі: Європейський Союз, Рада Європи. Країни Шенгенської зони. Роль НАТО у загальноєвропейській системі безпеки. Природні умови і ресурси регіону. Населення Європи: демографічні процеси, природний та механічний рух. Демографічна політика. Структура населення регіону. Світові міста в Європі, міські агломерації, мегаполіси. Особливості економіки країн Європи. Первинний сектор економіки. Добувна промисловість: основні райони видобування палива, рудної та нерудної сировини. Сільське господарство. Лісове господарство. Вторинний сектор економіки. Переробна промисловість. Основні регіони промисловості. Реіндустріалізація. Третинний сектор економіки. Сфера послуг. Найважливіші міжнародні транспортні коридори тавузли.

Суспільно-географічна характеристика країн Західної Європи. Німеччина. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці (МГПП). Система розселення і роль федеральних земель в її розвитку. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складники третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Франція.

Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складники третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки.

Суспільно-географічна характеристика країн Північної Європи. Загальна характеристика та склад регіону. Причини феномену успіху скандинавських країн. Велика Британія. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Співдружність націй. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки

Суспільно-географічна характеристика країн Південної Європи. Італія. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці.

Система розселення. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Загальна характеристика країн Балканського півострова: історико-географічні риси формування регіону та сучасна суспільно-географічна характеристика.

Суспільно-географічна характеристика країн Східної Європи . Польща. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Прискорений розвиток третинного сектору, сучасна транспортна система країни. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Польщею. Білорусь. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація сільського господарства. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Білоруссю. Росія. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Національний склад населення. Українська діаспора в Росії. Система розселення. Загальні риси економіки. Особливості розвитку видобувної промисловості. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація сільського господарства. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки.

Суспільно-географічна характеристика країн Азії

Загальна характеристика Азії. Особливості економіко-географічного положення Азії. Склад регіону. Сучасна політична карта Азії. Форми державного правління і територіального устрою країн Азії. Типи країн Азії за рівнем економічного розвитку. Міжнародні організації в Азії: АСЕАН, Ліга арабських держав. Райони збройних конфліктів та проявів тероризму. Природні умови і ресурси регіону. Населення Азії. Урбанізаційні процеси. Світові міста, міські агломерації в Азії, мегаполіси. Працересурсний потенціал. Особливості економіки країн Азії. Первинний сектор економіки. Добувна промисловість. Сільське і лісове господарство. Вторинний сектор економіки. Основні промислові осередки і регіони. Третинний сектор економіки. Найважливіші міжнародні транспортні коридори та вузли. Нерівномірність економічного розвитку субрегіонів Азії та особливості їх участі у міжнародному поділі праці.

Суспільно-географічна характеристика країн Південно-Західної Азії. Країни Закавказзя. Загальні відомості про регіон, особливості економіко-географічного положення. Природні умови і ресурси, населення, господарство (особливості економічного розвитку та загальна характеристика господарства, промисловість, сільське господарство, транспорт, зовнішньоекономічні зв'язки) Рекреація і туризм. Туреччина: місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система

розселення. Прискорений розвиток третинного сектору, сучасна транспортна система країни. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки.

Суспільно-географічна характеристика країн Центральної Азії. Загальні відомості про регіон, особливості економіко-географічного положення. Природні умови і ресурси, населення, господарство (особливості економічного розвитку та загальна характеристика господарства, промисловість, сільське господарство, транспорт, зовнішньоекономічні зв'язки). Казахстан: Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Спеціалізація сільського господарства. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки.

Суспільно-географічна характеристика країн Південної Азії. Загальні відомості про регіон, особливості економіко-географічного положення. Природні умови і ресурси, населення, господарство (особливості економічного розвитку та загальна характеристика господарства, промисловість, сільське господарство, транспорт, зовнішньоекономічні зв'язки) країн Південної Азії. Рекреація і туризм. Індія: Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості структури економіки країни, що розвивається. Спеціалізація сільського господарства. Видобування мінеральних ресурсів. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки.

Суспільно-географічна характеристика країн Південно-Східної Азії. Загальні відомості про регіон, особливості економіко-географічного положення. Природні умови і ресурси, населення, господарство (особливості економічного розвитку та загальна характеристика господарства нових індустріальних країн, промисловість, сільське господарство, транспорт, зовнішньоекономічні зв'язки) країн Південно-Східної Азії. Рекреація і туризм.

Суспільно-географічна характеристика країн Східної Азії Японія. Місце країни у світі та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складники третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Традиції і технології у сільському господарстві. Транспортна система країни. Характерні риси просторової організації господарства: Тихоокеанський промисловий район, мережа технопарків і технополісів. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Японією. Китай. Місце країни у світі та Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Система розселення. Експортна орієнтація економіки. Особливості розвитку і розміщення виробництв первинної і вторинної сфери. Домінуючі складові третинного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Спеціальні економічні зони. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Китаєм.

Суспільно-географічна характеристика Австралії та Океанії

Суспільно-географічна характеристика Австралійського Союзу. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Українська діаспора в Австралії. Особливості сучасного розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Географія вторинного та третинного секторів господарства. Характерні риси просторової організації виробництва товарів та послуг. Зовнішні економічні зв'язки.

Суспільно-географічна характеристика Нової Зеландії та Океанії. Особливості географічного положення регіону. Історія відкриття, заселення, господарського освоєння регіону. Особливості сучасного розвитку Нової Зеландії. Домінуючі складові третинного сектору. Виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Географія вторинного та третинного секторів господарства. Характерні риси просторової організації виробництва товарів та послуг. Зовнішні економічні зв'язки. Держави та залежні території, що входять до складу Мікронезії, Меланезії

та Полінезії. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Види господарської діяльності, що визначають міжнародну спеціалізацію країн. Кустарні промисли і ремесла. Зовнішні економічні зв'язки. Розташування військових баз іноземних держав. Проблеми і перспективи розвитку Нової Зеландії та Океанії.

Суспільно-географічні особливості Американського регіону

Загальна характеристика Американського регіону. Особливості географічного положення Америки. Склад регіону. Сучасна політична карта Америки. Форми державного правління і територіального устрою країн, типи країн за рівнем економічного розвитку. Міжнародні організації НАФТА, Меркосур, НАТО. Природні умови і ресурси регіону. Населення Америки. Урбанізаційні процеси. Система розселення. Особливості економіки країн Америки. Роль американських ТНК в економіці регіону. Первинний сектор економіки. Сільське господарство: вплив природних, історичних чинників та глобалізації на спеціалізацію. Лісове господарство. Вторинний сектор економіки. Основні осередки промисловості в регіоні. Третинний сектор економіки. Найважливіші міжнародні транспортні магістралі, вузли. Нерівномірність економічного розвитку субрегіонів Америки. Особливості їх участі в міжнародному поділі праці.

Суспільно-географічна характеристика країн Північно-американського регіону. США. Історія відкриття, заселення й господарського освоєння США. Коротка історія формування політичної й адміністративно-територіальної карти країни. Форма державного правління й державного устрою США. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Українська діаспора США. Особливості сучасного постіндустріального розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості аграрного сектору. Характерні риси просторової організації господарства. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України зі США. Канада. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Українська діаспора в Канаді. Особливості сучасного розвитку країни. Домінуючі складові третинного сектору. Виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Характерні риси просторової організації. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Канадою.

Суспільно-географічна характеристика країн Латиноамериканського регіону. Особливості розвитку країн нової індустріалізації Латиноамериканського типу. Бразилія. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни у міжнародному поділі праці. Розселення. Особливості структури економіки країни, що розвивається. Видобування мінеральних ресурсів. Спеціалізація сільського господарства. Промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості розвитку третинного сектору. Характерні риси просторової організації. Зовнішні економічні зв'язки.

Суспільно-географічна характеристика країн Африки

Єгипет. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості структури економіки країни, що розвивається. Види діяльності, що визначають міжнародну спеціалізацію країни: транспорт, туризм, видобування мінеральних ресурсів, сільське господарство. Характерні риси просторової організації економіки. Зовнішні економічні зв'язки. Міжнародні зв'язки України з Єгиптом.

ПАР. Місце країни у світі та регіоні. Основні чинники, що визначають місце країни в міжнародному поділі праці. Система розселення. Особливості структури економіки. Виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію країни. Особливості розвитку третинного сектору економіки. Характерні риси просторової організації економіки. Зовнішні економічні зв'язки.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Історія України як наука та навчальний предмет

Україна – незалежна демократична держава.

Предмет і завдання курсу історії України. Історія України як складова частина європейської та загальносвітової історії. Місце вітчизняної історії в системі вузівського навчання. Наукова основа періодизації історії України.

Міжпредметні зв'язки у вивченні історії України. Значення курсу “Історії України” для фахової підготовки і виховання громадянської позиції та патріотизму, вироблення історичної свідомості. Наукова література з історії України. Характеристика архівних і опублікованих джерел. Художня література з історії України.

Історичний розвиток людського суспільства на території України в період кам'яного віку.

Історичні процеси на теренах України в добу палеометалів (єнеоліт – бронза).

Населення України в добу раннього залізного віку (I тисяч. до н.е. – початок I тисяч. н.е.).

Давні слов'яни (III ст. до н.е. – VII ст. н.е.)

Середньовічна Україна

Давньоруська держава.

Джерела та історіографія історії Київської Русі.

Русь в період феодальної роздробленості та монгольської навали (XII-перша половина XIII ст.)

Культура Русі-України.

Галицько-Волинське князівство.

Культура Галицько-Волинської Русі (XII - перша половина XIV).

Українські землі під владою іноземних держав (середина XIV – перша половина XVІ ст).

Політичне та соціально-економічне становище українських земель у складі Речі Посполитої (друга половина XVІ ст.)

Українське козацтво в XVІ ст. Запорізька Січ.

Україна у XVІІ ст.

Участь козаків у війнах за межами України в першій половині XVІІ ст.

Запорозька Січ, Кримське ханство і Туреччина у першій половині XVІІ століття.

Участь козаків у Хотинській війні 1620-1621 рр.

Козацько-селянські рухи у першій чверті XVІІІ ст.

Наростання козацько-селянських повстань у 30-х роках XVІІІ ст.

Україна напередодні національно-визвольної революції .

Міжнародна обстановка напередодні національно – визвольної війни під проводом Б. Хмельницького.

Національно-визвольна революція 1648 р. і створення нової Української держави.

Буржуазний характер соціально-економічних завоювань.

Продовження війни за незалежність новоутвореної республіки (1649-1654).

Соціально-економічні зміни у перші роки національно-визвольної війни (1648-1654 рр.).

Війна за незалежність молодого республіки (1654-1660).

Проти Польщі з Росією, проти Росії з Польщею.

Руїна (1660-1676 рр.)

Відхід Правобережної України до Польщі. Останні спроби силою добитись

Боротьба за визволення південних українських земель в останній чверті

XVII століття.

Державний устрій і соціально-економічний розвиток. України в другій половині ХУІІ ст.

Культура другої половини ХУІІ ст.

Україна у ХVІІІ ст.

Україна на початку ХVІІІ ст.

Політичне становище українських земель у ХVІІІ ст.

Обмеження та ліквідація автономії України.

Становище Правобережжя та західноукраїнських земель у ХVІІІ ст.

Народні рухи ХVІІІ ст.

Входження Північного Причорномор'я та Бессарабії до складу Російської імперії у ХУІІІ – на поч. ХІХ ст.

Входження Правобережної України в склад Російської імперії у ХVІІІ ст. Інкорпорація західноукраїнських земель до складу Австрійської імперії.

Культура України у ХVІІІ ст.

Україна в ХІХ столітті

Політичне становище та соціально-економічний розвиток українських земель у складі Російської імперії в першій половині ХІХ ст.

Політизація українського національного руху в першій половині ХІХ ст.

Українська культура першої половини ХІХ ст.

Відміна кріпацтва та демократичні реформи другої половини ХІХ ст.

Соціально – економічний розвиток Наддніпрянської України у другій половині ХІХ ст.

Процес становлення та консолідації української нації.

Суспільно – політичний і національний рух в Наддніпрянській Україні у другій половині ХІХ ст.

Західноукраїнські землі в ХІХ ст.

Розвиток української культури у другій половині ХІХ ст.

Україна в ХХ – ХХІ століттях

Соціально-економічне становище українських земель у складі Росії на початку ХХ століття.

Українська політична думка початку ХХ ст. Політичні партії та організації в Україні.

Наддніпрянська Україна в демократичній революції 1905-1907 рр.

Україна в Першій світовій війні.

Демократична революція 1917 р. в Наддніпрянській Україні.

Соціальна політика Центральної Ради, її зовнішні зв'язки, боротьба за національну державність на початку ХХ століття.

Українська Держава П. Скоропадського. Внутрішня політика, зовнішньополітичний курс, національно-культурна політика гетьманського уряду.

УНР в період в період Директорії та боротьби за українську державність.

Влада більшовиків в Україні (1918-1920 рр.).

Економічна політика більшовиків.

УСРР в роки нової економічної політики (1921-1928).

Національно-культурна політика Радянської влади в 1920-х-30-х роках в УСРР.

Українська РСР в умовах утвердження тоталітарного ладу (1929-1938 рр.).

Індустріалізація в Радянській Україні (1928-1937 рр.).

Суцільна колективізація сільського господарства в Україні.

Західноукраїнські землі у міжвоєнний період (1920-1939 рр.).

Україна на початковому етапі Другої світової війни.

Включення Західної України до складу УРСР.

Україна в роки Другої світової війни.

УРСР в перше повоєнне десятиліття 1945 – 1955 рр..

УРСР в другій половині 50-х першій половині 60-х років.

Соціально-економічне становище УРСР в другій половині 60-х – першій половині 80-х років.

УРСР в роки “перебудови” (друга половина 80-х початок 90-х рр.).

Поглиблення кризи тоталітарного суспільства в СРСР.

Проголошення незалежної України 24 серпня 1991 року.

Україна на шляху розбудови незалежної держави (90-ті роки ХХ – початок ХХІ століття).

Гідності та війна на сході України.

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

Історія стародавнього світу

Староєгипетська цивілізація

Джерела, хронологія та періодизація староєгипетської історії. Природно-кліматичні умови. Етногенез та ментальність населення. Номова організація суспільства.

Політична історія Стародавнього Єгипту. Раннє та Стародавнє царство. Об'єднання Єгипту.

Будівництво пірамід. Середнє царство й шестнадцять гіксосів. Перетворення Єгипту у «світову державу» в період Нового царства. Релігійно-політична реформа Аменхотепа IV (Ехнатона).

Воєнна політика фараонів ХІХ династії. Рамзес II. Рамесіди, ліванська теократія. Лівійсько-саїські династії Пізнього царства. Особливості розвитку державної системи Єгипту.

Централізація влади. Культ фараона. Система престолонаслідування. Адміністративний апарат: чаті (візир), царедворці, номархи. Судова система. Військо.

Соціально-економічний розвиток. Басейнова система іригації, іригаційне землеробство, ремісничє виробництво, торгівля (Нубія, країна Пунт, острови егейського моря). Своєрідність соціальної структури Єгипту: «царські люди», баку, іхуті.

Стародавній Китай

Розвиток старокитайської державної системи та суспільства

Джерела, хронологія та періодизація старокитайської історії. Природно-кліматичні умови. Етногенез та ментальність населення.

Основні етапи розвитку Стародавнього Китаю. Своєрідність політичного та суспільного життя.

Період Шан-Інь. Початок політичної централізації: шанський володар – «ван». Держава Західне Чжоу. Централізація влади. Чжоуський цар – «тянь-зи». Становлення кланового суспільства.

Досягнення в економічному розвитку. Китай періоду Східного Чжоу. Період «Багатьох царств» та «Воюючих царств». Реформи Шан Яна та лідерство царства Цінь. Давньокитайські імперії.

Імперія Цінь. Імператор Цінь Шіхуанді та його реформаторська політика. Лю Бан. Утворення та основні етапи розвитку Ранньої Хань. Великий шовковий шлях. Пізня Хань еволюція кланової системи.

Поява «сильних домів» та нової системи залежності. Повстання Жовтих пов'язок та його наслідки

Утворення і розквіт Афіньської держави. Перікл

Виникнення Афіньського полісу. Поглиблення соціальних протиріч. Змова Кілона та закони Драконта. Реформи Солона та їхня роль у становленні афіньської демократії. Заборона ендегенного рабства, свобода заповітів, тимократія. Утворення нових органів влади: еклесія, буле, гелія.

Тиранія Пісістрата: внутрішня і зовнішня політика. Закони Клісфена. Адміністративно-територіальна реформа. Тритії, філи, деми. Рада 500, стратеги. Остракізм.

Розвиток Афіньської держави при Періклі. Політична організація Афіньської демократії. Афіньська держава (архе).

Загальні закономірності й особливості розвитку елліністичних держав. Олександр Македонський

Поняття «Еллінізму». Географічні і хронологічні межі існування елліністичних держав.

Типи елліністичних держав, їхня характеристика.

Структура елліністичного суспільства: колоніальний характер, переорієнтація основних життєвих цінностей, домінування грецького побуту. Елліністичний Єгипет як новий тип держави. Поєднання монархічної і полісної системи. Зміни в господарстві та соціальній структурі. Зовнішня політика. Основні причини занепаду.

Греція і Македонія в період еллінізму. Причини економічного занепаду частини грецьких полісів. Нові лідери грецького світу. Роль Македонії в економічному і політичному житті грецьких полісів.

Державний лад ранньої Римської республіки

Основні передумови демократизації суспільно-політичного ладу Римської республіки в IV– поч. III ст. до н.е.

Римський поліс (цивітас).

Види та функції народних зборів у республіканському Римі (куріатні, центуріатні, трибутні). Особливості римських ординарних магістратур. Роль консулів у житті римського суспільства. Функції римських екстраординарних магістратур (тріумвірів, децемвірів, диктатора).

Характерні риси сенату, його повноваження та роль в історії республіканського Риму. Соціальна структура римського суспільства. Громадяни, латини і союзники. Італійська федерація.

Римська держава і суспільство в період принципату

Перехід до монархічної форми правління. Суть принципату. Юридичне обґрунтування влади принцепса. Формування монархічних структур Октавіана Августа. Особливості функціонування республіканських органів влади: сенату, коміцій, магістратур. Реорганізація війська. Законодавство та соціально-фінансова політика Августа.

Зовнішня політика Августа. Стабілізація та розвиток системи принципату в I–II ст. н.е.

Здобутки та втрати династії Юліїв-Клавдіїв, Флавіїв, Антонінів.

Історія середніх віків

Проблема виникнення феодальних відносин у Західній Європі

(на франкських матеріалах VI–IX ст.)

«Велике переселення народів» і утворення варварських королівств на території Західної Римської імперії. Виникнення держави франків. Державне управління і посилення королівської влади. Господарське життя і соціальна структура франків за матеріалами «варварських правд». «Салічна» і «Ріпуарська» правди. «Варварські правди» як історичні джерела. Право і суд у варварському ранньофеодальному суспільстві. Початок розвитку феодалізму в історіографії.

Сутність і результати процесу феодалізації. Проблема генезису феодалізму в історичній науці. Військова реформа Карла Мартела та її наслідки. Франкська феодальна вотчина за матеріалами документів «Капітулярій про помістя» та «Сен-Жерменський поліптих». Політична історія Каролінгів. Виникнення імперії Карла Великого та її розпад.

Становлення візантійської держави і особливості її історичного розвитку в IV–XI ст.

Виникнення Східної Римської (Візантійської) імперії. Державно-політична система і ідеологія Візантії. Вплив східних традицій на її ідеологічний устрій. Економіка і соціальна структура Візантії, її особливості. Фемна система. Внутрішня і зовнішня політика Візантії. Аграрний лад.

Тимчасове укріплення візантійської держави за Юстиніана I. Початок масового вторгнення слов'ян на Балканський півострів. Народні рухи. Іконоборча політика. Скорочення території Візантії у боротьбі з арабами і турками. Початок і особливості процесу феодалізації в Візантії. Візантія в період Македонської династії. Аграрний лад держави за даними «Землеробського закону». Феодали і основні категорії селянства.

Західноєвропейське середньовічне місто

Питання про походження середньовічних міст в різних напрямках історіографії. Основні передумови виникнення міст в середні віки. Функції і топографічна структура міст. Боротьба

городян проти феодальних сеньйорів. Основні групи населення. Соціальні проблеми середньовічного міста. Середньовічні цехові корпорації, причини їх походження. Регламент і статуту середньовічних цехів. Боротьба за якість продукції. Учні і підмайстри.

Великі географічні відкриття

Передумови Великих географічних відкриттів. Пошук нових шляхів на Схід. Відкриття португальців і іспанців. Плавання Васко да Гама, Колумба, Магеллана. Колонізація європейцями Америки, Азії, Африки. Становлення світового ринку. Пожвавлення морської торгівлі. Наукове та економічне значення Великих географічних відкриттів. Боротьба європейських держав за колонізаційний розділ світу. Участь Іспанії, Португалії, Англії, Франції, Голландії в цьому процесі.

Нова історія країн Європи та Америки

Франція в XVI–XVII ст. Кардинал Рішельє

Франція в Італійських війнах. Внутрішня політика в першій половині XVI ст. передумови Громадянських війн. Основні етапи Громадянських (релігійних) війн. Створення гугенотського табору. Варфоломійська ніч. Прихід до влади Генріха Наварського Бурбона (Генріха IV). Нантський едикт. Відновлення народного господарства. Економічний курс Сюллі. Примирення з гугенотами.

Посилення французького абсолютизму. Його класичні риси. Правління Рішельє. Його відображення в літературі і історіографії. Внутрішня і зовнішня політика Франції за Людовіка XIII і Рішельє. Боротьба проти політичної опозиції. Остаточний розгром держави Гугенотів. Початок капіталістичного розвитку та колоніальної експансії Франції.

Англійська революція XVII ст., її історичне значення та особливості

Загальна характеристика розвитку Англії в середині XVI – першій половині XVII століття: економічна динаміка, демографічні процеси, політико-правова ситуація. Конфесійна ситуація в Англії в першій третині XVII століття.

Англійська революція середини XVII століття. Основні течії історіографії щодо оцінки Англійської революції середини XVII століття. Періодизація буржуазної революції в Англії середини XVII століття. Англо – шотландська війна 1639-1640 рр. і політична напруга 1640-1642 рр. Перша громадянська війна і оформлення протиборчих таборів. Перемоги армії парламенту. Друга громадянська війна і скинення монархії. Республіка «круглоголовіх». Протекторат Кромвеля. Реставрація Стюартів. «Славна» революція.

Війна за незалежність і утворення США

Соціально-економічний розвиток північноамериканських колоній до 70-х рр. XVIII ст. Зростання опозиційних і революційних настроїв в колоніях. Діячі американського Просвітництва – Бенджамін Франклін, Томас Джефферсон, Томас Пейн.

Війна за Незалежність північноамериканських колоній 1775-1783 рр. Лоялісти. Патріоти. Військова тактика Джорджа Вашингтона. Прийняття Конгресом «Декларації незалежності» 1776 р.

Перемінні успіхи у ході воєнних дій. Вступ у війну з Англією Франції, Іспанії, Голландії. Підписання мирного договору США з Англією у 1783 р. Визнання США незалежною державою. Відміна рабства. Прийняття федеральної Конституції 1787 р. та її значення. Прийняття «Білля про права». Президентство Дж. Вашингтона 1789-1797 рр.

Французька революція кін. XVIII ст. та її роль в історії людства

Правління Людовика XVI. Спроби подолати кризу «старого порядку» і реформістський курс Тюрго і Неккера. збори нотаблів 1787 року. Загострення соціальних протиріч. Системна криза Французького суспільства і формування передумов французької революції XVIII століття. Французьке Просвітництво.

Початок революції та її перший період. Взяття Бастилії 14 липня 1789 р. Діяльність Установчих зборів. При владі велика буржуазія. Поміркованість аграрної реформи. «Декларація прав людини і громадянина». Виникнення якобінського клубу. Втеча Людовика XVI і підйом республіканського руху. Розстріл на Марсовому полі. Конституція 1791 р.

Початок революційних війн. Позиція жирондистів і якобінців щодо питання про війну. Народне повстання 10 серпня 1792 р. і повалення монархії.

Другий період революції. При владі жирондисти – представники великої торгово-промислової та землевласницької буржуазії. Перемога при Вальмі. Відкриття і діяльність Конвенту. Страта Людовика XVI. Контрреволюційний заколот у Вандеї. Боротьба жирондистів і якобінців. «Шалені». Невирішеність аграрного питання.

Народне повстання 31 травня – 2 червня 1793 рр. Третій період революції. Якобінська диктатура. Вирішення аграрного, продовольчого та релігійного питання. Конституція 1793 р. Органи революційної диктатури якобінців і революційний терор. Розпад якобінського блоку. Розгром руху «шалених», ебертистів і дантоністів. Перемога французьких республіканських військ.

«Віденська система» в Європі. Віденський конгрес. Священний Союз

Віденський конгрес 1815 р і перебудова політичної карти Європи. Нові кордони Франції. Територіальні надбання Австрії, Пруссії, Росії. Утворення Німецького союзу. Історичне значення Віденського конгресу.

Утворення Священного союзу в 1815 р. Базові принципи «Священного союзу монархів і народів». Дипломатія конгресів» - еволюція політики Священного союзу в 1818-1823 рр. Аахенський конгрес 1818. Конгреси в Троппау (1820), Вероні (1822) і боротьба проти революційного руху.

Громадянська війна в США (1861-1865 рр.). А. Лінкольн

Причини Другої американської революції. А. Лінкольн. Утворення Південної Конфедерації.

Початок Громадянської війни, її етапи. Поразка Півночі. В. Грант. Буржуазно-демократичні зміни в період війни. Акт про гомстеди. Звільнення рабів. Перемога Півночі. Вбивство А. Лінкольна.

Результати і значення Другої американської революції. Історіографія Громадянської війни в США.

Третя республіка у Франції 1871-1914 рр.

Економічні наслідки франко – пруської війни 1870-1871 рр. Уповільнення темпів економічного розвитку. Промислове піднесення наприкінці XIX-початку XX ст. Кредитно – грошовий капітал у Франції і його вплив на політику уряду. Перехід до протекціонізму у зовнішній торгівлі. Аграрна криза. Соціальні і демографічні процеси у французькому селі.

Клерикально – монархічна реакція першої половини 70-х рр. XIX ст. «Республіка без республіканців». Конституція 1875 р. Помірні республіканці при владі. А. Гамбетта. Політичні кризи 80-90 рр. XIX ст. Буланжиський рух. Справа Вільсона. «Панама». Зростання мілітаристських і шовіністських настроїв у французькому суспільстві з 90-х р.р. XIX ст. Справа Дрейфуса. Пацифістський рух. «Казус Мільєрана». Правління радикалів. Лівий блок. Ж. Жорес. Президентство Р. Пуанкаре.

Ріст робітничого і соціалістичного руху у Франції і його роль в суспільно – політичному житті країни. Загальна конференція праці. Ж.Гед. П. Лафарг.

Зовнішня і колоніальна політика Франції.

Англія у 1870-1914 рр.

Втрата Великобританією світової промислової гегемонії. Утворення і ріст монополій. Загострення боротьби за панування на світовому ринку між Англією та Німеччиною. Необхідність реформ в країні.

Позиції ліберальної і консервативної партій. Реформи кабінету В. Гладстона в галузях освіти, армії, державної адміністрації. Узаконення тред – юніонів. Антимонопольна кампанія В. Гладстона і поразка на виборах 1874 р.

Політика консерваторів. Б. Дізраелі. Закон «Про підприємців і робітників». Розкол ліберальної партії і утворення лібералів – юніоністів. Д. Чемберлен. Причини спаду буржуазного лібералізму. Виборча реформа 1884 р. Посилення позиції консерваторів у 80-90 р.р. XIX ст. Кінець вікторіанської епохи.

Внутрішня політика кабінету А. Бальфура. Парламентські вибори 1905 р. Ліберальний кабінет

Г. Кембелла – Баннермана. «Народний бюджет» Д. Ллойд – Джорджа. Кабінет Г. Асквіта. Криза буржуазного парламентаризму і парламентська реформа 1911 р. в Англії. Політична криза в Англії напередодні Першої світової війни. Посилення державного апарату і зростання морських і сухопутних озброєнь Англії.

Політика Англії щодо Ірландії. Проект білля про «гомруль». Рух за самостійність Ірландії. Ч.С.Парнелл і Ірландська парламентська партія. Ірландське республіканське братство. Шін-Фейн. Ольстерська проблема. Посилення національно-визвольного руху. Введення війська в Ольстер.

Німецька імперія 1871-1914 рр.

Розвиток державно-монополістичного капіталізму в Німеччині. Концентрація промислового і банківського капіталу. Специфіка розвитку капіталістичних відносин в сільському господарстві. Аграрний і промисловий протекціонізм.

Законодавчий рейхстаг і Конституція 1871 р. Гегемонія Пруссії. Вільгельм I і Отто фон Бісмарк. Розташування сил на політичній арені країн. Роль військових округів в управлінні державою. Х.К.Мольтке. А.Вальдерзее. А.Шліффен. Реформи і закони 70-80-х рр. XIX ст. Національний гніт французького і польського населення Німецької імперії. «Культуркампф». Боротьба проти соціалістичного руху. Відставка Бісмарка.

Вільгельм II і новий курс Л.Каправі. Канцлерства Х.Гогенлое – Шіллінгсфюрста, Б.Бюлова, Т.Бетман – Гольвега. Паннімецький союз. Вивіз капіталу за кордон. Німецькі воєнні місії в Туреччині. Будівництво Багдадської залізниці. Посилення армії і військово-морського будівництва.

Розвиток робочого і соціалістичного руху Німеччини. Профсоюзи. В.Лібкнехт. А.Бабель. К.Лібкхнехт. Р.Люксембург. К.Каутський. Ф.Берштейн.

Рекомендована література
Загальне землезнавство і суміжні науки

1. Багров М.В. Землезнавство / М.В. Багров, В.О. Боков, І.Г. Черваньов. – К.: Либідь, 2000. – 463 с.
2. Вальчук-Оркуша О.М. Загальне землезнавство. Гідрологія / О.М. Вальчук-Оркуша. – Вінниця: Едельвейс, 2010. – 267 с.
3. Воловик В. М. Загальне землезнавство: практикум (літосфера, біосфера, географічна оболонка, розвиток географічної науки): навчальний посібник / В.М. Воловик. – Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2007. – 144 с.
4. Волошин І.І. Загальне землезнавство: навчальний посібник для вузів / І.І. Волошин. – Ніжин: Видавництво Ніжинського педагогічного університету імені М. Гоголя, 2002. – 294 с.
5. Волошин І.І. Загальне землезнавство: практикум / І.І. Волошин, А.Є. Уварова. – К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2000. – 238 с.
6. Дзюбайло А.Г. Загальне землезнавство: підручник / А.Г. Дзюбайло, С.С. Монастирська, М.Р. Досвідчинська. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2013. – 246 с.
7. Коротун І.М. Загальне землезнавство: навч. посібник / І.М. Коротун. – Рівне, ДІВА, 2013. – 308с.
8. Лясота О.Л. Словник термінів загального землезнавства / О.Л. Лясота, Д.Н. Плахтій. – Кам'янець-Подільський, «ПП «Медобори-2006», 2011. – 144 с.
9. Мельничук М.М. Загальне землезнавство: методичні рекомендації до практичних занять / М.М. Мельничук, Ю.В. Білецький. – Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2010. – 112 с.
10. Мольчак Я.О. Загальне землезнавство / Я.О. Мольчак, Л.В. Ільїн. Луцьк: «Вежа», 2015. – 232 с.
11. Научно-учебный музей землеведения МГУ имени Ломоносова. Офіційний сайт [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mes.msu.ru/>
12. Олійник Я.З. Загальне землезнавство / Я.З. Олійник, Р.Л. Федорищак, П.Т. Шищенко. – К.: Знання-Прес, 2003. – 247 с.
13. Рельєф України: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В.В. Стецюка. – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 688 с.
14. Савчук, Р.І. Загальне землезнавство з основами краєзнавства: практикум / Р. І. Савчук. – Суми: Університетська книга, 2015. – 184 с.
15. Свинко І.М. Геологія: Підручник / І. М. Свинко, М. Я. Сивий. - К.: Либідь, 2003. - 480 с.
16. Топчієв О.Г. Предметна область географії та її сучасні трансформації / О.Г. Топчієв // Укр. геогр. журн. – 2016. – №1. – С. 64-69.

Картографія з основами топографії

1. Божок А.П., Молочко А.М., Остроух В.І. Картографія: Підручник. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2008. - 271с.
2. Загородній В.В., Матусевич К.М. Основи топографії. – К.: Рад. школа, 1997.– 133с.
3. Земледух Р.М. Картографія з основами топографії. – К.: Вища школа, 1993. – 456с.
4. Картография с основами топографии /Под ред. Г.Ю. Грюнберга. – М.: Просвещение, 1991. – 368с.
5. Лозинський В.В. Топографічний практикум. – Львів: В.Ц. ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 100с.
6. Салищев К.А. Картография. – М.: Высш. школа, 1982. – 272с.

Географія материків і океанів

1. [Барановська О. В.](#) Фізична географія материків і океанів : навч. посіб. для студентів ВНЗ : [у 2 ч.]. — Н. : [Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя](#), 2013. — 306 с. — ISBN 978-617-527-106-3.

2. [Костів Л. Я.](#) Фізична географія материків і океанів. Африка : навч.-метод. посібник. — Л. : Видавничий центр [ЛНУ імені Івана Франка](#), 2017. — 184 с. — [ISBN 978-617-10-0374-3](#).
3. Марисова І.В. Біогеографія. Регіональний аспект: Навч. посібник. – 2- ге вид., перероб. І доп. – Суми:ВТД «Університетська книга», 2005. – 128 с.
4. Мельничук В. П., Мельничук Л. В. Практикум з фізичної географії материків та океанів. – УжНУ: «Говерла», 2008. - 60 с.
5. Шищенко П.Г. та ін. Фізична географія материків і океанів: підручник: у 2- х т. Т.2. Європа. Київ, 2017. - 540 с.
6. Шищенко П.Г. та ін. Фізична географія материків і океанів: підручник у 2-х т. Т.1 Азія. Київ, 2017. - 643 с.

Фізична географія України

1. Багрова Л.А., Боков В.А., Багров Н.В. Географія Крима. - К: Лыбидь, 2001.
2. Гавриленко О.П. Екогеографія України. - К.: Знання, 2008.
3. Географічна енциклопедія України. – Т.1-3. – К.:Укр.. енциклопедія, 1989-1993.
4. Методологічні засади географії: підручник/О.Г.Топчієв, Д.С.Мальчикова, І.О.Пилипенко, В.В.Яворська. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020.
5. Міхелі С.В. Основи Ландшафтознавства. - Київ-Камянець-Подільський: Абетка-Нова, 2002.
6. Національний атлас України. Головний редактор Руденко Л.Г. – К: ДНВП «Картографія», 2007.
7. Природа Украинской ССР. Почвы, - К.: Наукова думка, 1986
8. Природа Украинской ССР. Геология и полезные ископаемые. – К.: Наукова думка, 1986.
9. Природа Украинской ССР. Животный мир, - К.: Наукова думка, 1985.
10. Природа Украинской ССР. Животный мир. – К.: Наукова думка, 1984.
11. Природа Украинской ССР. Ландшафты.- К.: Наукова думка, 1985.
12. Природа Украинской ССР. Моря и внутренние воды, - К.: Наукова думка, 1987.
13. Природа Украинской ССР. Растительный мир, - К.: Наукова думка, 1985.
14. Національний атлас України [електронна версія]. – Режим доступу: <http://wdc.org.ua/atlas/>
15. http://uk.wikipedia.org/wiki/Фізична_географія_України
16. http://www.google.com.ua/search?hl=ru-UA&as_q=Геологічна+будова
17. <http://ukr-tur.narod.ru/fisgeo/fisukr/relfgeo/relgeolukr.htm>
18. http://moyaukraina.io.ua/s108585/korisni_kopalini_ukraeni
19. http://www.google.com.ua/search?hl=ru-UA&as_q=Корисні+копалини+України
20. http://www.franko.lviv.ua/faculty/geology/phis_geo/fourman/E-books-FVV/Interactive-books/Meteorology
21. http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=rus&id=12396&id_book=12389&id_parent=12398
22. <http://www.geograf.com.ua/>
23. https://geoknigi.com/book_view.php?id=456
24. <http://nature.land.kiev.ua/?chapter=2>
25. <https://vidsebe.media/read/istorii/34079/6-cikavih-faktiv-pro-azovske-more-do-vseshitnogo-dnya-okeaniv>

Економічна і соціальна географія України

1. Барановський М.О. Економічна та соціальна географія України: реальний сектор економіки. Навчальний посібник. – Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2018 р. – 376 с.
2. ГУС у Кіровоградській області <http://kirstat.kw.ukrtel.net/>
3. Державний комітет статистики <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Заставецька О.В. Економічна і соціальна географія України. Задачі та вправи. 8-9 класи. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1999. – 64 с.
5. Заставецька О.В., Заставецький Б.І. Географія населення України. Навчальний посібник. – Тернопіль – 2003. – 149 с.
6. Масляк П.О. Економічна і соціальна географія України. Підручник для 9 кл. – К., 2006.–288 с.
7. Методологічні засади географії: підручник/О.Г.Топчієв, Д.С.Мальчикова, І.О.Пилипенко, В.В.Яворська. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020.
8. Національна бібліотека України ім. І.І. Вернадського www.nbuv.gov.ua

9. Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії. – Київ: Знання, 1998. – 416 с.
10. Соціальна географія: підручник / за ред. Л.Немець та К.Мезенцева. – Київ: Фенікс, 2019. – 304 с.
11. Соціально-економічна географія України: Навч. посібник. / За ред. Шабля О.І. – Львів: Світ, 2000. – 680 с.
12. Трансформація структури господарства України: регіональний аспект / за редакцією Г.В.Балабанова, В.П.Нагірної, О.М.Нижник. – К.: Міленіум, 2003. – 404 с.

Регіональна економічна і соціальна географія

1. Безуглий В. В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн : Навчальний посібник / В. В. Безуглий. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 704 с.
2. Безуглий В. В. Регіональна економічна і соціальна географія світу : Навчальний посібник / В. В. Безуглий, С. В. Козинець. – 2-ге вид., доп., перероб. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 688 с.
3. Воронин В. П. Мировое хозяйство и экономика стран мира: Учебное пособие для вузов / Воронин В. П., Кондакова Г. В., Подмолодина И. Н. – М.: Финансы и статистика, 2008. – 240 с.
4. Всесвітня організація з охорони здоров'я: <http://www.who.org>
5. Географія світу. Режим доступу: www.geo-tur.narod.ru
6. Економіка зарубіжних країн : Навчальний посібник для вузів / А. П. Голиков, О. Г. Дейнека, Л. О. Позднякова, П. О. Черномаз. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 463 с.
7. Економіка зарубіжних країн : Навчальний посібник для вузів / В. В. Ковалевський, Ю. Г. Козак, Н. С. Логвінова, А. А. Наумчик; за ред. В. М. Осипова. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 543 с.
8. Конференція ООН з торгівлі і розвитку: <http://www.unctad.org>
9. Країни світу. Режим доступу: www.allcountries.org.ua
10. Країни світу. Режим доступу: www.strani.ru
11. Країни світу. Режим доступу: www.world-countries.org.ua
12. Міжнародна організація з міграції (МОМ): <http://www.iom.org>
13. Міжнародна організація праці (МОП): <http://www.ilo.org>
14. Обществeнная география современного мира: <http://files.schoolkollektion.edu.ru/dlstore/00000c51-1000-4ddd-517d-3600483aebf5/index.htm>
15. Організація об'єднаних націй: <http://www.un.org>
16. Основні огляди і доповіді ООН в економічній і соціальній сферах: <http://www.un.org/russian/esa/surveus.htm>
17. Офіційний сайт FAO (статистика з сільського господарства – Food and Agricultural Organization of the United Nations). Режим доступу: www.fao.org
18. Офіційний сайт OICA (International Organization of Motor Vehicle Manufacturers) – статистика з машинобудування. Режим доступу: www.oica.net
19. Офіційний сайт Австралійського статистичного бюро. Режим доступу: www.abs.gov.au
20. Офіційний сайт Всесвітньої організації World Steel Association (статистика з чорної металургії). Режим доступу: www.worldsteel.org
21. Офіційний сайт Комісії ООН з промислового розвитку ЮНІДО. Режим доступу: www.unido.org
22. Офіційний сайт компанії CNN. Режим доступу: www.money.cnn.com
23. Офіційний сайт консалтингової компанії «Влант» (статистика по світовому господарству). Режим доступу: <http://www.vlant-consult.ru/projects/materials/>
24. Офіційний сайт корпорації British Petroleum (статистика з енергетики – Statistical Review of World Energy). Режим доступу: www.bp.com
25. Офіційний сайт Організації економічного співробітництва і розвитку (Organisation for Economic Cooperation and Development). Режим доступу: www.oecd.org
26. Офіційний сайт Світового банку. Режим доступу: www.worldbank.org
27. Офіційний сайт Світової Торгівельної Організації. Режим доступу: www.wto.org

28. Офіційний сайт ЦРУ США (статистика за країнами World Factbook). Режим доступу: www.cia.gov
29. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН: <http://www.fao.org>
30. Проект «Всемирная география»: <http://worldgeo.ru/>
31. Сайт регіональної статистики. Режим доступу: www.world-gazetteer.com
32. Світова книга фактів ЦРУ США: <http://www.cia.gov/librari/publications/the-world-factbook/>
33. Світовий банк: <http://www.worldbank.org>
34. World Urbanization Prospects: <http://esa.un.org/unpd/wup/>

Історія України та всесвітня історія

1. *Балушок В.* «Давньоруська народність»: що насправді ховається за терміном? // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2011. – Випуск 20. – С. 72–83. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uks_2011_20_7
2. *Баран В. Д.* Давні слов'яни / Серія «Україна крізь віки». – Т. 3. – К., 1998. – Реж. доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/966-7217-41-8/966-7217-41-8.pdf>
3. *Баран В. Д., Баран Я. В.* Історичні витоки українського народу. – К., 2005. – Реж. дост.: http://chtyvo.org.ua/authors/Baran_Volodymyr/Istorychni_vytoky_ukrainskoho_narodu/
4. *Баран В. К., Даниленко В. М.* Україна в умовах системної кризи (1946 – 1980-і рр.) / Серія «Україна крізь віки». – Т. 13. – К., 1999. – Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/966-7217-24-8/966-7217-24-8.pdf>
5. *Богущий Ю. П., Андрущенко В. П., Безвершук Ж. О., Новохатько Л. М.* Українська культура в європейському контексті. – К., 2007. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/view.html?id=2966>
6. *Бойко О. Д.* Історія України. Підручн. – К., 2002–2014. Видання 2002 р. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0Bx6y5oX26y1dMDlBaEFaVzJiZVE/view>
7. *Борисенко В. Й.* Курс української історії. З найдавніших часів до XX століття. – К., 1998. Режим доступу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Borysenko_Volodymyr/Kurs_ukrainskoi_istorii_Z_naidavnishykh_chasiv_do_XX_stolittia.pdf
8. *Голобуцький В.* Запорозьке козацтво. – К., 1994. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/holob/hol.htm>
9. *Гравовський С., Ставроян С., Шкляр Л.* Нариси з історії українського державотворення. – К., 1995. – Режим доступу: <http://lib.sale/ucheniy-politicheskikh-istoriya/narisi-istoriji-ukrajinskogo-derjavotvorennya.html>
10. *Грицак Я.* Парадокси незалежності. – Реж. дост: <https://www.obozrevatel.com/blogs/43816-paradoksi-nezalezhnosti-ukraini.htm>
11. *Грицак Я. Й.* Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX століття [Навчальний посібник]. – К., 1996. – Режим доступу: <http://uamoderna.com/biblioteka/hrytsak-naryse-istorii-ukrainy>
12. *Грушевський М.* Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991. – Режим доступу: http://www.pseudology.org/Eneida/Grushevski_XhoTakiUrhainci2.pdf
13. *Гуржій О. І.* Українська козацька держава в другій половині XVII – XVIII ст.: кордони, населення, право. – К., 1996. – Реж. дост.: http://shron1.chtyvo.org.ua/Hurzhiy_Oleksandr/Ukrainska_kozatska_derzhava_v_druhii_polovyni_XVII_XVIII_st_kordony_naselennia_pravo.pdf
14. *Залізняк Л. Л.* Ранньосередньовічна версія походження українців. – Магістеріум. – 2011. – Вип. 45. Археологічні студії. – С. 5 – 13. – Режим доступу: <http://ru.calameo.com/read/005273712d5b243a86b26>
15. *Іванов В. М.* Історія держави і права України: Підручник. – К., 2013. – Режим доступу: http://kul.kiev.ua/doc/IDPU_Ivanov.pdf
16. *Іванова Л. Г., Іванченко Р. П.* Громадівський рух 60-х рр. XIX ст. в Україні: проблеми, ідеологія. – К., 1999. – Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Ivanchenko/Hromadivskyi_rukh_60kh_rr_XIX_st_v_Ukrani_problemy_ideolohiia/

17. *Історія держави і права України: Академічний курс. У 2-х т. – Т. 1 / За ред. В.Я. Тація, А. Й. Рогожина. – К., 2000.*
18. *Історія України: нове бачення: У 2-х т./ В.Ф. Верстюк, О.В. Гарань, В.М. Даниленко та ін.; Під ред. В.А. Смолія. – Т. 2. – К., 1996. – Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/5-319-01365-5/5-319-01365-5.pdf>*
19. *Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. / Редкол.: В.А.Смолій (відп.ред.) та ін. – К., 2006. – Т. 1. – 2006. – Реж. доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/966-518-349-4/966-518-349-4.pdf>*
20. *Історія української культури / За загальною редакцією І. Крип'якевича. – К., 1994. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/krypcult/krcult.htm>*
21. *Історія української культури: У 5-ти т. – Т. 2. Українська культура XIII – першої полов. XVII ст. / Александрович В.С., Балушок В.Г. та ін. – К., 2001 – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult2.htm>*
22. *Калакура Я. С., Рафальський О. О., Юрій М. Ф. Українська культура: цивілізаційний вимір. – К., 2015. – Режим доступу: http://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/07/rafalskyi_kultura_192.pdf*
23. *Касьянов Г. Незгодні: Українська інтелігенція в русі опору 1960–1980-х ро-ків. – К., 1995. – Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/5-325-00704-1/5-325-00704-1.pdf>*
24. *Кириченко Ю. Т. Концепції етногенезу українського народу в історичних інтерпретаціях // Гілея: науковий вісник. – 2016. – Вип. 107. – С. 125 - 128. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_107_31*
25. *Кульчицький В. С., Настюк М. І., Тищик Б. Й. Історія держави і права України. – Львів: Світ, 1996.*
26. *Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.) / Серія «Україна крізь віки». – Т. 11. – К., 1999. – Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/966-7217-48-5/966-7217-48-5.pdf>*
27. *Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За редакцією А. Яртися та В. Мельника. – Львів, 2005. – Реж. дост.: <http://readbookz.com/books/210.html>*
28. *Литвин В. М. Україна на межі тисячоліть (1991–2000 рр.) / Серія «Україна крізь віки». – Т. 14. – К., 2000. – Режим доступу: http://shron1.chtyvo.org.ua/Lytvyn_Volodymyr/Ukraina_na_mezhi_tysiacholit_1991_2000_rr.pdf*
29. *Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні. – К., 2000. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/lytv/lyt.htm>*
30. *Макаров А. М. Світло українського бароко. – К., 1994. – Режим доступу: http://uartlib.org/downloads/BarokoLight_uartlib.org.pdf*
31. *Макарчук С. А. Етнографія України: Навч. посібник. – Львів, 2004. – Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/history/makarchuk_eu/part5/502.htm*
32. *Мельник Л. Г. Боротьба за українську державність (XVII ст.). – К., 1995.*
33. *Микитась В. Л. Давньоукраїнські студенти і професори. – К., 1994. – Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua/mykytas/myk.htm>*
34. *Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов / Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». – К., 2001. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/pivtorak/pivt.htm>*
35. *Політична історія України: Посібник для студентів вищих навч. закладів / За ред. В. І. Танцюри – К., 2001. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/knigi/235-poltichna-storya-ukrani-tantsyura-v-.html>*
36. *Пономарьов А. Етнічність та етнічна історія України. – Режим доступу: <http://ethnography.national.org.ua/book1/index.html>*
37. *Попович М. В. Нариси історії культури України. – К., 1998. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/popovych/narys.htm>*
38. *Попович М. В. Червоне століття. – К., 2005. – Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/966-505-123-7/966-505-123-7.pdf>*
39. *Рубльов О. С., Рєєнт О. П. Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. / Серія «Україна*

- крізь віки». – Т. 10. – К., 1999 – Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Rublov_Oleksandr/Ukrainski_vyzvolni_zmahannia_1917-1921_rr/
40. Русина О. В. Україна під татарами і Литвою / Серія «Україна крізь віки». – Т. 6. – К., 1998. – Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/966-7217-56-6/966-7217-56-6.pdf>.
41. Сарбей В. Г. Національне відродження України / Серія «Україна крізь віки». – Т. 9. – К., 1999. – Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/966-7217-11-6/966-7217-11-6.pdf>
42. Сидор О. Ф. Бароко в українському живопису // Українське бароко та європейський контекст... – С. 173–183. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/view.html?id=6176>
43. Смолій В. А., Степанков В. С. Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 pp.) / Серія «Україна крізь віки». – Т. 7. – К., 1999. – Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/966-7217-18-3/966-7217-18-3.pdf>.
44. Софронова Л. О. Український театр бароко та християнські культурні традиції // Українське бароко та європейський контекст... – С. 198–203. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/view.html?id=6176>
45. Толочко О. П., Толочко П. П. Київська Русь / Серія «Україна крізь віки». – Т. 4. – К., 1998. – Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/966-7217-50-7/966-7217-50-7.pdf>.
46. Хижняк З. І., Маньківський В. К. Історія Києво-Могилянської академії. – К., 2003. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000716>
47. Шевчук В. П., Тараненко М. Г. Історія української державності: Курс лекцій. – К., 1999.
48. Шейко В. М., Тишевська Л. Г. Історія української культури: Навч. посіб. – К., 2006. – Режим доступу: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/ISTORIA_Ukr_kul_2006.pdf
49. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К., 1997. – Режим доступу: <http://you-books.com/book/N-Yakovenko/Naris-istorii-Ukraini-z-najdavnishih-chasiv-do-kin>.
50. Якубова Л. Д. Тенденції етнокультурного життя УСРР у контексті коренізації (1924–1935 pp.) // Укр. іст. журн. – 2006. – № 2. – С. 74–88. – Режим доступу: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2006/2/7.pdf>
51. Яневський Д. Б. Політичні системи України 1917–1920 pp. Спроби творення і причини поразки. – Автореф. дис.. на здобуття наук.ступ. доктора іст.наук. – К., 2008. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...

Інформаційні ресурси

1. Галасюк С. С. Основні напрями розвитку туристичного ринку Франції [Електронний ресурс]. / С. С. Галасюк. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/galasjuk3.htm
2. Горный Н. Главные достопримечательности Венеции [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://tourlib.net/statti_tourism/venecia.htm
3. Доан П. В. Достопримечательности Испании [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://tourlib.net/statti_otdyh/spain.htm
4. Завьялова О. Сафари в Ботсване [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://tourlib.net/statti_tourism/zavjalova.htm
5. Интересные города Восточной Европы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://tourlib.net/statti_tourism/east-europe.htm
6. Исаев В. Карнавалы Бразилии [Электронный ресурс] / В. Исаев. – Режим доступа: http://tourlib.net/statti_tourism/karnavaly-brazilii.htm
7. Ленская Ю. Летние фестивали в Европе [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://tourlib.net/statti_otdyh/festival-europe.htm
8. Логинов О. Мачу Пикчу – удивительный город древних инков [Электронный ресурс] / О. Логинов. – Режим доступа: http://tourlib.net/statti_tourism/machu-pikchu.htm
9. Логинов О. Тайны и проклятия острова Пасхи [Электронный ресурс] / О. Логинов. – Режим доступа: http://tourlib.net/statti_tourism/loginov.htm
10. Марцева Л. Экзотическое сафари в ЮАР [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://tourlib.net/statti_tourism/marceva.htm
11. Молчанов А. Особенности отдыха в Египте [Электронный ресурс]. – режим доступа : http://tourlib.net/statti_otdyh/egypt3.htm

12. Молчанов А. Сейшельские острова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://tourlib.net/statti_tourism/sejshely.htm
13. Муха-Шаек Е. Найцікавіші міста Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/evropa.htm
14. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www2.unwto.org/>
15. Офіційний сайт світової спадщини ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://whc.unesco.org>
16. Парубій Х. Привіт із Мексики! [Електронний ресурс] / Х. Парубій. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/parubij3.htm
17. Пилипенко Г. Гаїті: чорна перлина Карибів [Електронний ресурс] / Г. Пилипенко. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/pylypenko.htm
18. Пилипенко Г. Путешествие в Южную Америку [Электронный ресурс] / Г. Пилипенко. – Режим доступа: http://tourlib.net/statti_otdyh/amerika.htm
19. Природные чудеса Африки [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.globalvoicesonline.org/2012/12/05/20270/>
20. Савула М. Середньовічні замки Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/zamky-evropy.htm
21. Сандовенко И. В. Туризм в США [Електронний ресурс] / И. В. Сандовенко. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_otdyh/usa.htm
22. Сандовенко И. В. Чудо света – национальный парк Йеллоустоун [Электронный ресурс] / И. В. Сандовенко. – Режим доступа: http://tourlib.net/statti_tourism/yellowstone.htm
23. Токтасынова А. М. Туризм в Испании [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://tourlib.net/statti_otdyh/espania.htm
24. <http://litopys.org.ua/> <http://litopys.kiev.ua/>
25. <http://www.cossackdom.com/>
26. <http://www.history.org.ua/>
27. <http://www.human-culture.com/history/>
28. <http://www.nbu.gov.ua/>
29. <http://www.studentbooks.com.ua/>

Практична частина кваліфікаційного екзамену

Навчальна програма з методики навчання географії

Предмет і методи дослідження методики навчання географії. Предмет вивчення і головні проблеми дослідження. Зв'язок методики навчання з іншими науками.

Методи дослідження методичної науки. Методи теоретичного рівня: історичний, порівняльний, типологічний, системно-структурний аналіз та ін. Методи експериментально-емпіричного рівня: спостереження, анкетування, педагогічний експеримент.

Основні етапи розвитку шкільної географії та методики її навчання в Україні та за кордоном.

Характерні риси сучасного етапу розвитку методичної науки, посилення її впливу на практику. Участь вчителів у наукових дослідженнях.

Цілі, структура і зміст географічної освіти в загальноосвітній школі. Освітні, виховні і розвиваючі цілі навчання географії в школі.

Поняття «зміст географічної освіти». Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Освітня галузь «Природознавство». Проблема концепції та державного стандарту географічної освіти в Україні. Розвиток системи географічних знань (топографо-картографічних, геолого-геоморфологічних, кліматологічних, гідрологічних, про ПТК, про природні і трудові ресурси, міжгалузеві комплекси, економічні райони і ТВК та ін.) в курсах шкільної географії. Основні компоненти змісту шкільної освіти.

Структура шкільної географії, її обґрунтування. Особливості побудови і змісту окремих курсів географії.

Навчальна програма з географії. Способи побудови навчальних програм. Вимоги до навчальних програм.

Принципи навчання географії, їх дидактичні функції і класифікації. Суть та шляхи реалізації основних принципів навчання географії.

Методи навчання географії. Класифікація методів навчання географії за джерелами знань і за характером пізнавальної діяльності учнів. Характеристика словесних, наочних і практичних методів. Характеристика пояснювально-ілюстративного, репродуктивного, проблемного викладу, частково-пошукового і дослідницького методів навчання. Проблемне навчання географії.

Засоби навчання географії. Система засобів навчання географії, їх функції в навчальному процесі. Класифікація засобів навчання географії.

Підручники з географії, їх функції в навчальному процесі. Вимоги до сучасного підручника географії. Структура підручника. Прийоми роботи з підручником.

Географічна карта як засіб навчання географії. Вимоги до шкільних навчальних карт.

Прийоми роботи з картою.

Статистичні матеріали на уроках географії. Прийоми роботи зі статистичними матеріалами.

Роль кабінету географії в підвищенні ефективності використання засобів навчання.

Основні функціональні зони кабінету географії.

Формування знань і вмінь учнів в процесі навчання географії. Поняття «процес навчання географії». Компоненти процесу навчання географії. Функції процесу навчання географії. Структура географічних знань. Географічні поняття та методика їх формування. Дедуктивний та індуктивний способи формування загальних географічних понять. Основні етапи формування загальних понять. Методи і прийоми формування загальних та одиничних географічних понять. Методи і прийоми вивчення причинно-наслідкових зв'язків, географічних закономірностей, показники їх засвоєння. Формування географічних уявлень і фактів.

Види географічних умінь і навичок. Методика формування умінь і навичок. Роль практичних робіт у формуванні умінь і навичок.

Форми організації навчання географії. Види і форми організації навчання географії. Класифікація форм організації навчання географії.

Урок – основна форма організації навчання географії. Головні ознаки уроку. Вимоги до

сучасного уроку географії. Основні структурні компоненти уроку. Характеристика основних типів уроків за дидактичною метою. Структура уроків різних типів. Нетрадиційні, нестандартні уроки та їх місце в системі навчання. Організаційні форми уроків (урок-лекція, урок-семінар, урок-конференція, урок-залік тощо). Лекційно-семінарська система навчання.

Планування навчальної роботи та його види. Календарно-тематичне та поурочне планування роботи вчителя. Підготовка вчителя до уроку.

Факультативні заняття. Додаткові заняття і консультації з географії.

Екскурсія як одна з основних форм організації навчання географії. Зміст, організація та методика проведення екскурсій з фізичної та економічної географії.

Позакласна робота з географії як складова частина навчально-виховного процесу, її організаційні форми, зміст та методика проведення.

Сучасні технології навчання географії. Технологічний підхід в процесі навчання географії. Структурні частини технології навчання: концептуальна основа, запланований результат, модель навчання, алгоритм навчальної діяльності, діагностика, контроль і корекція результатів навчання. Традиційні технології навчання географії. Технологія пояснювально-ілюстративного навчання. Технологія програмованого навчання. Технологія диференційованого навчання. Технологія групової діяльності учнів. Технологія проблемного навчання географії. Інноваційні технології навчання географії. Нові інформаційні технології навчання. Технологія проектної діяльності учнів. Технології інтерактивного навчання. Особистісно-орієнтовані технології навчання. Модельно-рейтингова технологія навчання. Технологія розвитку критичного мислення учнів на уроках географії.

Методичні особливості викладання шкільних курсів географії.

Мета завдання, структура та зміст курсу «Загальна географія». Методичні особливості викладання курсу загальної географії. Методика формування загальних географічних понять.

Мета, завдання, структура, зміст та особливості методики викладання курсу «Географія материків і океанів». Методика вивчення материків та океанів.

Мета, завдання, структура, зміст та особливості методики викладання курсу «Фізична географія України». Методика вивчення природних комплексів.

Мета, завдання, структура, зміст та особливості методики викладання курсу «Соціально-економічна географія України». Методика вивчення економічних районів України.

Типовий план вивчення економічного району.

Мета, завдання, структура, зміст та особливості методики викладання курсу «Соціально-економічна географія світу». Методичні особливості вивчення загальної економіко-географічної характеристики світу. Методика вивчення регіонів та країн світу. Типовий план ЕГХ країни (регіону).

Особливості вивчення географії в умовах профільної старшої школи. Профільне навчання: суть, мета і завдання. Форми і методи організації профільної навчальної діяльності. Особливості вивчення географії в класах різного профілю.

Професійне самовиховання та самовдосконалення учителя географії. Теоретична і методична самопідготовка вчителя географії. Напрямки самоосвіти і самовдосконалення вчителя географії.

Рекомендована література ***Методика навчання географії***

1. Дидактика географії : монографія (електронна версія) / В. М. Самойленко, О. М. Топузов, Л.П. Вішнікіна, І.О. Діброва. – К. : Ніка-Центр, 2013. – CD, ISBN 978-966-521-619-3. – 570 с
2. Загальна методика навчання географії : підручник [з грифом МОНМС України] / О.М. Топузов, В.М. Самойленко, Л.П. Вішнікіна. – К. : ДНВП "Картографія", 2012. – 512 с.
3. Коберник С. Методика навчання географії в школі: Навчально-методичний посібник. – К.: Стафед-2, 2000. – С.7-11.
4. Коберник С.Г. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах : навч. посіб. / С.Г. Коберник., Р.Р. Коваленко., О.Я. Скуратович.; за ред. С.Г. Коберніка. – К. : Навч. книга, 2005. – 319 с.
5. Корнєєв В.П. Технології в навчанні географії / В.П. Корнєєв. – Х.: Основа, 2004. – 112 с.

6. Навчання географії : Понятійно-термінологічний словник (Рекомендовано МОН України як понятійно-термінологічний словник для вищих навчальних закладів (протокол засідання комісії з географії НМР МОН України від 10 червня 2014 р.)) / В.М.Самойленко, Я.Б.Олійник, Л.П.Вішнікіна, І.О.Діброва. – К.: Ніка-Центр, 2014. – 352 с.
7. Самойленко В. М. Дидактика географії : Монографія / В. М. Самойленко, О. М. Топузов, Л.П. Вішнікіна, О. Ф. Надтока, І. О. Діброва. – К.: Педагогічна думка, 2014. – 586 с.
8. Самойленко В.М. Викладання дидактики географії : Навчальний посібник / В.М. Самойленко, О.М. Топузов, Л.П. Вішнікіна, І.О. Діброва. – К.: ДП "Прінт Сервіс", 2016. – 240 с.
9. Самойленко В.М. Дефініції дидактики географії : Понятійно-термінологічний словник (електронна версія) / В.М. Самойленко, Л.П. Вішнікіна, І.О. Діброва. – К.: Ніка-Центр, 2013. – CD (214 Мб), ISBN 978-966-521-349-9. – 334 с.
10. Самойленко В.М. Методика навчання географії : Навчальний посібник-практикум / В.М. Самойленко, Л.П. Вішнікіна, Т.С. Япринець. – Полтава: ПП Шевченко, 2014. – 190 с.
11. Самойленко В.М. Навчання географії : Понятійно-термінологічний словник (з грифом МОН України, електронна версія) / В.М.Самойленко, Я.Б.Олійник, Л.П.Вішнікіна, І.О.Діброва. – К.: Ніка-Центр, 2015. – 352 с. – Електронний ресурс / Спосіб доступу: <http://www.geo.univ.kiev.ua/images/samojlenko.pdf>
12. Топузов О.М., Самойленко В.М., Вішнікіна Л.П. Загальна методика навчання географії: підручник. - К.: Картографія, 2012. - 512 с.

Методика викладання історії

Предмет і завдання навчальної дисципліни

Предмет і завдання методики викладання історії у середній школі. Місце методики викладання історії у системі психолого-педагогічних наук. Структура курсу. Основна навчально-методична література.

Українська шкільна історична освіта: основні етапи становлення

Зародження історичних знань та передача інформації в літописах. Братські школи, Острозька та Київська академії. Перші підручники з історії. Формування методики навчання історії у XVIII ст. Українське національно-культурне відродження та викладання історії. Формування національної методичної науки на початку XX ст. Українознавство в період національно-визвольних змагань та в українській діаспорі. Тенденції викладання історії у радянській школі. Трансформація змісту шкільних програм з історії в останній чверті XX ст.

Структурні зміни в системі освіти та викладання історичних курсів в незалежній Україні. Вдосконалення системи історичної освіти в загальноосвітніх, професійних школах, ліцеях та гімназіях.

Особливості вивчення історії у різних країнах (порівняльний аналіз). Значення зарубіжного досвіду для розвитку вітчизняної методичної науки.

Болонський процес та нова парадигма освіти. Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для 21-го століття. Вчитель історії у добу змін. Гарантування свободи педагогічної діяльності вчителя. Новітні концепції національно-патріотичного виховання та історичної освіти в Україні.

Сучасні цілі та завдання шкільної історичної освіти. Завдання сучасної шкільної історичної освіти. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Лінійний та концентричний підходи до структури шкільної історичної освіти. Цивілізаційний, формаційний і стадіально-регіональний підходи до відбору змісту курсів. Суб'єктивний фактор у змісті шкільної історії. Проблема якісного підручника з історії. Шкільний підручник нового покоління з історії: інтеграція здобутків науки й вимог оновлення змісту шкільної історичної освіти. Концепція нового підручника з історії.

Мотивація до вивчення історії. Мотивація до навчання: внутрішні та зовнішні фактори. Індивідуалізм чи колективізм? Соціальна адаптація сучасного учня. Пізнавальні можливості учнів у вивченні історії. Діагностика пізнавальних можливостей учнів. Формула мотивації.

Методика розвитку пізнавальних інтересів учнів у процесі вивчення історії. Пізнавальні завдання. Проблема диференційованого підходу до учнів. Особистісно-орієнтоване навчання історії. Засоби формування в учнів позитивної мотивації навчальної активності при вивченні суспільних явищ. Стимуляція пізнавального інтересу до уроку історії як метод навчання. Багатоперспективність як засіб у навчанні шкільного курсу історії.

Форми організації навчального процесу: традиції та інновації. Поняття форм організації процесу навчання. Історичний аспект використання різних форм навчання. Класифікація форм навчання. Форми навчальних і позакласних занять з історії. Урок - основна форма організації процесу навчання. Типи уроків. Підготовка вчителя до уроку: вибір типу та форми проведення. Інноваційні процеси у створенні сучасного уроку. Навчання історії в інноваційних педагогічних системах. Розвивальні освітні технології. Лабораторне навчання історії (Дальтон-план). Технологія Ю. Л. Троїцького. Проектне навчання історії. Модульні технології. Інтерактивні технології навчання. Інтегрована (комплексна) система навчання історії. Навчання у співробітництві (кооперативне навчання). Ігрові креативні технології на уроках історії. Дискусія на уроці історії. Технології повного засвоєння навчального матеріалу. Технологія проблемного навчання.

Методи, прийоми і засоби навчання. Поняття «метод», «прийом», «засіб». Класифікації методів навчання. Групи методів за класифікацією Ю. Бабанського. Поняття «інтерактивні методи».

Прийоми і засоби навчання історії. Емпіричний та теоретичний рівні застосування прийомів навчання. Засоби навчання: традиційні та сучасні інформаційні технології.

Наочність у викладанні історії. Наочно-образне мислення учнів різного віку. Роль образного мислення в процесі формування історичних знань учнів. Класифікація наочних засобів: **монументальна наочність, речові історичні джерела, спеціально виготовлена предметна наочність, образотворча наочність, умовно-графічна наочність, технічні засоби навчання.** Використання наочності як засобу формування предметних компетентностей учнів на уроках історії. Методика роботи з умовно-графічною наочністю. Використання сучасних технічних засобів навчання на уроках історії. Використання аудіовізуальних засобів на уроках історії. ІКТ і мультимедійне забезпечення навчального процесу на уроках історії. Персональний веб-сайт як методичний інструмент в роботі вчителя історії.

Формування предметних компетентностей учнів

Компетентнісний підхід у сучасній історичній освіті. Формування логічного та критичного мислення. Технології формування критичного мислення. Дискусія як засіб формування критичного мислення учнів. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін.

Історична освіта як чинник формування комунікативної компетентності. Формування інформаційної, мовленнєвої та логічної компетентностей. Робота над формуванням історичних понять. Технологія формування наукових понять в учнів на уроках історії. Робота з історичними джерелами. Хронологічна компетентність та методика її формування. Хронологічні задачі, таблиці, синхроністичні таблиці та ряди. Просторова компетенція й картографічні вміння та навички у шкільних курсах історії. Робота з історичною картою. Завдання для виконання на контурних картах.

Формування аксіологічної компетентності. Розвиток оцінних суджень та вміння формулювати висновки.

Специфіка викладання історичного матеріалу за проблематикою

Соціально-економічні питання історії. Методичні підходи до висвітлення економічної складової історії людства. Вивчення соціальної структури. Проблема гендерної рівності у шкільному курсі історії.

Суспільно-політична проблематика шкільного курсу історії. Методологічні підходи до висвітлення моделей державності у шкільних програмах. Технологія проблемного навчання при вивченні концептуальних тем в історії. Пам'ятки по вивченню війн, революцій, повстань, суспільно-політичних рухів. Вивчення персоналій та їх ролі в суспільно-політичному житті.

Питання культури при вивченні історії. Методика реалізації культурологічного змісту в курсі історії. Моделі реалізації принципу полікультурності в змісті шкільної історії. Використання

етнологічного матеріалу у шкільному курсі історії. Проблема об'єктивності у висвітленні національних відносин.

Історико-краєзнавчий матеріал у шкільному курсі історії. Історичне краєзнавство як наука та метод вивчення історії. Методика проведення уроків з використанням краєзнавчого матеріалу. Висвітлення історії рідного краю – Кіровоградщини.

Контроль навчальних досягнень з історії. Поточний контроль та оцінювання знань та вмінь учнів. Оптимальний набір балів по темі. Організація перевірки рівня навчальних досягнень учнів з історії.

Методика тематичного контролю навчальних досягнень учнів з історії. Модульні узагальнюючі уроки з історії. Методика конструювання тестових завдань з використанням візуальних історичних джерел. Комплексна перевірка знань. Проблема поєднання системи оцінювання навчальних досягнень з компетентісно-орієнтованим навчанням історії.

Позакласна та позашкільна робота з історії. Місце позакласної роботи в системі історичної освіти. Домашні завдання в навчальній діяльності учня. Оригінальні способи перевірки домашнього завдання.

Позаурочна робота з історії в сучасній школі. Історичні і суспільствознавчі гуртки, факультативи і клуби. Історичні олімпіади. Історичні турніри. Мала Академія наук. Оцінювання і заохочення. Шкільний кабінет історії та його місце в організації позакласної роботи з історії. Позашкільна робота з історії.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 5—9 класи. Історія України. Всесвітня історія. – К., 2017.
2. Баханов К.О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі. Монографія. - Запоріжжя: Просвіта, 2000. – 159 с.
3. Баханов К.О. Навчання історії в школі під кутом зору компетентісного підходу : посібник для вчителя / К.О. Баханов .- Х. : Основа , 2012 .- 127с.
4. Баханов К.О. Організація особистісно орієнтованого навчання. Порадник молодого вчителя історії. – Бердянськ, 2007. – 161 с.
5. Баханов К.О. Сучасна шкільна історична освіта: інноваційні аспекти: Монографія. – Донецьк: ТОВ “Юго-Восток, ЛТД”, 2005. – 384 с.
6. Баханов К.О., Ницета В. Життєтворчі проекти в навчанні історії України. Посібник для вчителів. – Бердянськ, 2007. – 136 с.
7. Гирич Ігор. Історія України нового часу в сучасній шкільній освіті. – К.: ВД «Стилос», 2009. – 64 с.
8. Горохівський П. І. Методика викладання історії: Курс лекцій для студентів денної та заочної форм навчання. / П.І. Горохівський. – Умань : ПП Жовтий О.О, 2013. – 294 с.
9. Данилова О., Манако В., Манако Д. Мультимедіа власноруч: текст, графіка, аудіо, анімація, відео. – К., 2006.
10. Десятов Д.Л. Методика розвитку історичного мислення засобами наочності. - Харків, 2008. - 141 с.
11. Десятов Д.Л. Використання мережевих технологій у навчанні історії / Д.Л. Десятов .- Х. : Основа , 2013 .- 111с. -(Б-ка журналу "Історія та правознавство"; вип.3(111))
12. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Навч.посібник. – К., 2004.
13. Курилів В. Методика викладання історії. – Львів-Торонто, 2003.
14. Мокрогуз О. П. Інноваційні технології на уроках історії : навч.-метод. посіб. - Х. : Основа : Тріада+, 2007. - 191 с.
15. Подобед О.А. Історія України. 5, 7 класи: Нестандартні уроки. – Х.: Ранок, 2008. - 160 с.
16. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання.: Наук.-мет.посібник. – К., 2004.
17. Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі. – К., 2009.
18. Чорна М.І. Метод проектів на уроці історії. – Х.: Ранок, 2011. – 160 с.

19. Шляхи реалізації концептуальних засад НУШ при вивченні історії у закладі загальної середньої освіти: матеріали всеукраїнської науковопрактичної конференції, м. Тернопіль, 16–17 жовтня 2020 р. Тернопіль: Видавництво ТНПУ, 2020. 82 с.
20. Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: Навчально-методичний посібник. Харків, 2017.

КВАЛІФІКАЦІЙНІ ЗАВДАННЯ З ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ

Матеріал для атестації знань студентів подається відповідними кафедрами університету – кафедрою педагогіки та освітнього менеджменту, а також кафедрою соціальної педагогіки та психології.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Критерії оцінювання знань студента з фахових дисциплін

Бал за виконання	Критерії оцінювання
35-40 балів	Теоретичний зміст курсу засвоєний повністю. Студент має системні, міцні знання, вільно орієнтується у фаховому понятійно-термінологічному апараті. Студент має міцні практичні навички.
30-34 балів	Теоретичний зміст курсу засвоєний майже повністю. Студент має системні, міцні знання, вільно орієнтується у фаховому понятійно-термінологічному апараті. Студент має міцні практичні навички.
25-29 балів	Теоретичний зміст курсу засвоєний майже повністю. Студент має системні, міцні знання, орієнтується у фаховому понятійно-термінологічному апараті, проте у відповідях мають місце помилки. Студент має міцні практичні навички.
20-24 балів	Теоретичний зміст курсу засвоєний частково. Студент не має системних, міцних знань, у фаховому понятійно-термінологічному апараті орієнтується не вільно, у відповідях мають місце помилки. Студент не має міцних практичних навичок.
15-19 балів	Теоретичний зміст курсу засвоєний на низькому рівні. Студент не має системних, міцних знань, у фаховому понятійно-термінологічному апараті орієнтується не вільно, у відповідях багато помилок. Студент не має міцних практичних навичок.
менше 15 балів	Теоретичний зміст курсу не засвоєний. Студент не має системних, міцних знань, у фаховому понятійно-термінологічному апараті не орієнтується, у відповідях багато помилок. У студента майже відсутні практичні навички.

Критерії оцінювання знань студента на кваліфікаційному екзамені за виконання практичної частини екзамену.

При оцінюванні виконаного кваліфікаційного завдання враховуються:

- методична грамотність;
- рівень сформованості методичної, педагогічної та психологічної компетенцій;
- точність виконання завдання;
- коректність використання наочності (у тому числі ТЗН);
- здатність до обґрунтування методичності рішень;
- визначення очікуваних результатів

Таблиця 3
Критерії оцінювання кваліфікаційного завдання практичної частини екзамену

Критерії оцінювання	Розподіл балів			
	15-20 балів	10-14 балів	5-9 балів	0-4 бали
Методична грамотність	Захист моделі навчального заняття здійснено відповідно вимог планування, цілей, визначення методичної структури та змісту заняття з урахуванням ступеня навчання, вікових психолого-педагогічних особливостей учнів та у відповідності до всіх методичних вимог	Захист моделі навчального заняття в основному здійснено методично грамотно, з урахуванням вікових психолого-педагогічних особливостей учнів, проте є незначні недоліки в дотриманні зазначених вимог	Захист моделі навчального заняття здійснено із недоліками в дотриманні зазначених вимог	Захист моделі навчального заняття здійснено безграмотно з точки зору методики викладання географії та історії, педагогіки та психології
Точність виконання завдання	Цілі і зміст заняття повністю відповідають поставленому завданню	Цілі і зміст заняття в основному відповідають поставленому завданню	Цілі і зміст заняття в основному відповідають поставленому завданню, але є суттєві недоліки	Цілі і зміст запропонованого заняття не відповідають поставленому завданню
Коректність використання наочності (в тому числі ТЗН)	Заплановано використання технічних та інших засобів навчання	Заплановано використання ТЗН та інших засобів навчання, але методика їх використання не є раціональною	Заплановано використання наочних посібників, але методика їх використання не є раціональною	Не передбачено використання ТЗН та наочності
Здатність до обґрунтування методичних рішень	Студент спонтанно і правильно реагує на запитання екзаменатора. Він здатний теоретично обґрунтувати вибір власних методичних рішень, вільно і коректно користується методичною термінологією.	Студент адекватно реагує на запитання екзаменатора, однак недостатньо впевнено обґрунтовує вибір власних методичних рішень. Студент в основному правильно використовує методичну термінологію.	Студент не зовсім адекватно реагує на Запитання екзаменатора, відчуває труднощі в обґрунтуванні власних методичних рішень, припускається значної кількості термінологічних помилок.	Студент не здатен правильно реагувати на запитання екзаменатора. Він не може обґрунтувати вибір власних методичних рішень, майже не користується методичною термінологією.

**Критерії оцінки
виконання завдань кваліфікаційного екзамену
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка.**

Загальні критерії оцінювання успішності студентів за результатами підсумкового державного контролю

Показник успішності студента (в балах)	Оцінка за шкалою ЄКТС	Визначення	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	практичними навичками, виявляє методичну досконалість. Відповідь повна, логічно обґрунтована, правильно використані наукові терміни. Відмінне виконання з незначною кількістю помилок. Студент відзначається високим (творчим) рівнем компетентності. Письмові завдання виконані повністю, відповідь обґрунтована, висновки й пропозиції аргументовані й оформлені належним чином	Відмінно
82 – 89	B	Вище середніх стандартів, але з деякими помилками. Студент володіє основними теоретичними знаннями та практичними навичками, понятійним апаратом, характеризується достатнім рівнем компетентності. Письмові завдання виконані повністю, але припущено незначні неточності в розрахунках або оформленні	Добре
74 – 81	C	В цілому змістовна і правильна відповідь з певною кількістю значних помилок. Знання студента є достатніми, він виявляє здатність встановлювати найсуттєвіші зв'язки між явищами, фактами, робити висновки та узагальнення, застосовувати вивчений матеріал для розв'язання практичних завдань. Письмові завдання виконані повністю, однак допущено низку неточностей в розрахунках або оформленні.	Добре
64 – 73	D	Непогано, але зі значною кількістю недоліків. Необхідні практичні навички роботи із вивченим матеріалом сформовано на базовому рівні. Студент в цілому правильно відтворює навчальний матеріал, знає основні теорії і факти, уміє наводити власні приклади на підтвердження певних думок, робити окремі висновки. Виявляє середній рівень компетентності. Письмові завдання виконані в основному, з деякими фактичними та змістовними помилками.	Задовільно
60 – 63	E	Відповідає мінімальним критеріям. Студент виявив поверхові знання й розуміння основних положень навчального матеріалу. Письмові завдання виконані з рядом фактичних і теоретичних помилок.	Задовільно
1 – 59	FX	Відзначається низьким рівнем компетентності. Студент не володіє основними знаннями екзаменаційних дисциплін, не знає фактичного матеріалу, не володіє поняттєво-термінологічним апаратом професійно-орієнтованих дисциплін. Необхідна ще певна додаткова робота для успішного складання екзамену. Письмові завдання виконані частково, з грубими фактичними та теоретичними помилками.	Незадовільно